

aeres milieu

ingenieursbureau voor bodem, archeologie, geohydrologie, ecologie

RAPPORT

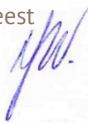
Archeologisch bureau- en verkennend
veldonderzoek door middel van boringen
Oranjestraat 113 te Gilze
(gemeente Gilze en Rijen)

RAPPORT

Archeologisch bureau- en verkennend veldonderzoek door middel van boringen Oranjestraat 113 te Gilze (gemeente Gilze en Rijen)

Aeres Milieu Projectnummer : AM21500
Status rapport : Definitief (versie 2)
ISSN Nummer : 2214-5656
Datum : 29 november 2022

Opdrachtgever : Ordito
Nieuwstraat 87
5126 CC Gilze

Opsteller rapport : L. Kruithof MSc. | F. van den Blink MA. | drs. ing. N.J.W. van der Feest
Paraaf :

Redactie : drs. ing. N.J.W. van der Feest
Paraaf :

Vrijgave : drs. ing. N.J.W. van der Feest
Paraaf :

Aeres Milieu B.V.
Noordhoven 4
6042 NW ROERMOND
(t) 0475 – 320 000
e-mail: info@aeres-milieu.nl
www.aeres-milieu.nl

4002 + 4003

Disclaimer

Het onderzoek is op zorgvuldige wijze uitgevoerd volgens de algemeen gebruikelijke inzichten en methoden (opzet conform de geldende richtlijnen en protocollen).

Aeres Milieu accepteert op voorhand geen aansprakelijkheid voor maatregelen of mogelijke beslissingen die de opdrachtgever naar aanleiding van het door Aeres Milieu uitgevoerde onderzoek neemt. Tevens wordt opgemerkt dat Aeres Milieu voor het verkrijgen van de voor het bureau onderzoek noodzakelijke informatie (mede) afhankelijk is van externe bronnen. Voor Aeres Milieu is niet te verifiëren of deze bronnen altijd volledig en zonder fouten zijn. Hierdoor kan Aeres Milieu niet instaan voor de juistheid en volledigheid van de verzamelde historische informatie.

INHOUDSOPGAVE

SAMENVATTING.....	4
ADMINISTRATIEVE GEGEVENS.....	6
1. INLEIDING	7
2. WERKWIJZE	9
2.1 Inleiding.....	9
2.2 Verkennend veldonderzoek door middel van boringen	10
3. BUREAU-ONDERZOEK	11
3.1 landschappelijke situatie - geomorfologie	11
3.2 Landschappelijke situatie - bodem.....	12
3.3 Bewoningsgeschiedenis – historisch overzicht	13
3.4 Bewoningsgeschiedenis – archeologische waarden	15
3.5 Bewoningsgeschiedenis – historisch kaartmateriaal	17
4. VERWACHTINGSMODEL	20
5. VELDWERKZAAMHEDEN	22
5.1 Algemeen	22
5.2 Fysisch geografische beschrijving van de bodemopbouw	23
5.3 Interpretatie	24
5.4 Archeologische indicatoren	24
6. CONCLUSIE	25
6.1 Algemeen	25
6.2 Beantwoording onderzoeksvragen	25
7. AANBEVELINGEN	26

Bijlagen:

- 1 Topografische ligging onderzoeksgebied
- 2 Boorpuntenkaart
- 3 Archeologische gegevens cf. Archis 3
- 4 Archeologische Beleidskaart gemeente Gilze en Rijen
- 5 Overzicht geomorfologische kaart
- 6 Overzicht bodemkaart
- 7 Reliëfkaart
- 8 Boorkernbeschrijvingen

SAMENVATTING

Op 17 november 2021 is door Aeres Milieu een archeologisch bureau- en verkennend booronderzoek uitgevoerd aan de Oranjestraat 113 te Gilze (gemeente Gilze en Rijen).

De aanleiding voor het laten uitvoeren van dit bodemonderzoek is de voorgenomen (her)ontwikkeling van de locatie ten behoeve van woningbouw. De diepte van de toekomstige verstoring is ten tijde van dit onderzoek niet bekend, maar uitgaande van een standaard funderingsdiepte naar verwachting tot ten minste 0,8-1,0 meter beneden maaiveld reiken.

De onderzoekslocatie ligt volgens de Archeologische Beleidskaart van de gemeente Gilze en Rijen in een zone met een hoge archeologische verwachting (Categorie 4). Voor deze zone geldt een onderzoeksplicht bij bodemingrepen met een oppervlakte groter dan 500 m² en een verstoringdiepte vanaf 40 centimeter onder maaiveld. De gemeente heeft middels deze kaart aangegeven dat er een archeologische onderzoeksplicht geldt.

Het grootste deel van het plangebied ligt op een terrasafzettingsswellingen. Het zuidwestelijke deel van het plangebied ligt op een dekzandrug. Op circa 700 meter ten zuidwesten van het plangebied ligt een dalvormige laagte zonder veen. Gezien de relatief grote afstand van deze dalvormige laagte ten opzichte van het plangebied, zullen met name de overgangszones van de hoge zandgronden naar de beekdalen aantrekkelijke bewoningslocaties zijn geweest voor jager-verzamelaars. Op basis hiervan geldt voor het plangebied een middelhoge verwachting voor de periode laat-paleolithicum tot en met het mesolithicum.

Het plangebied ligt relatief hoog in het landschap en zal een aantrekkelijke vestigingslocatie zijn geweest. Ondanks dat weinig vondsten uit deze perioden zijn aangetroffen, geldt op basis hiervan een hoge verwachting voor zowel nederzettingen uit de periode neolithicum tot en met de bronstijd als voor nederzettingen uit de ijzertijd en de Romeinse tijd.

Het plangebied ligt aan de Oranjestraat, westelijk van de dorpskern van Gilze. Het maakte sinds tenminste het begin van de 19^e eeuw deel uit van de bouwlandvelden gelegen nabij het dorp. Dit bouwlandveld lag oorspronkelijk tussen de oude doorgaande weg van Gilze naar Breda en een secundaire weg ter hoogte van het huidige Laarspad. De eerste bebouwing aangrenzend aan het plangebied wordt rond 1942 gerealiseerd. Er zijn geen aanwijzingen dat binnen het plangebied bebouwing aanwezig was vóór omstreeks 1800. Voor het plangebied geldt een middelhoge verwachting voor nederzettingen uit de periode vanaf de late middeleeuwen tot en met de nieuwe tijd.

Wat betreft de conservering en gaafheid van eventuele archeologische resten kan het volgende gesteld worden: In het plangebied worden enkeerdgronden verwacht. Over het algemeen kunnen (anorganische) vondsten en sporen onder zo'n dek in goede toestand worden aangetroffen. Wat betreft de organische resten is het afhankelijk hoe diep het grondwater zit. Bij hoge enkeerdgronden zijn de omstandigheden voor het aantreffen van organische resten minder goed: door de relatief lage grondwaterstand (GWT VI) kunnen organische resten vaak enkel in dieper, waterhoudende sporen zoals waterputten bewaard blijven.

Op basis van het uitgevoerd verkennend veldonderzoek middels boringen kan worden gesteld dat de bodemopbouw in een groot deel van het plangebied bestaat uit (deels) intacte enkeerdgronden. Hierdoor is de kans groot dat archeologische resten in de ondergrond kunnen worden aangetroffen. De in het vooronderzoek opgestelde archeologische verwachting (middelhoog – laat-paleolithicum – mesolithicum, hoog – neolithicum – vroege middeleeuwen en middelhoog – late middeleeuwen – nieuwe tijd) blijft dan ook gehandhaafd.

De graafwerkzaamheden bij de voorgenomen planontwikkeling kunnen een negatieve impact hebben op het verwachte aanwezige archeologische niveau.

Op basis van de bodemkundige gesteldheid kunnen onder de humushoudende bovengrond (0 - 55 centimeter beneden maaiveld) archeologische resten aanwezig zijn. Wanneer er graafwerkzaamheden gaan plaatsvinden, dan kunnen eventueel aanwezige archeologische resten verloren gaan. Op basis hiervan wordt voor dit deel van het plangebied een vervolgonderzoek geadviseerd.

Dit vervolgonderzoek vindt bij voorkeur in de vorm van een proefsleuvenonderzoek plaats. Hiervoor dient voorafgaand een Programma van Eisen (PvE) ter toetsing te worden voorgelegd te worden aan de bevoegde overheid (gemeente Gilze en Rijen).

De resultaten van dit onderzoek zijn getoetst door de bevoegde overheid (gemeente Gilze en Rijen), dat op basis van het uitgebrachte advies een besluit zal nemen.¹ Wij willen de opdrachtgever erop wijzen dat dit selectieadvies nog niet betekent dat al bodemverstorende activiteiten of daarop voorbereidende activiteiten kunnen worden ondernomen.

Het uitgevoerde onderzoek is verricht conform de gestelde eisen en gebruikelijke methoden. Het onderzoek is gericht op het inzichtelijk maken van de toestand van het aanwezige bodemarchief. Hiermee kan de beschadiging dan wel vernietiging als gevolg van de voorgenomen verstoring van een mogelijk aanwezig bodemarchief tot een minimum worden beperkt. Echter kan door de aard van het onderzoek, steekproefsgewijs, niet volledig worden uitgesloten dat er archeologische resten aan- of afwezig zullen zijn. Als gevolg hiervan is bij het aantreffen van archeologische resten het, conform de Erfgoedwet van 2016, artikel 5.10 (Archeologische toevalsvondst) en 5.11 (Waarneming), een meldingsplicht van toepassing.

1 Regio West Brabant (P.P.J. (Paul) Kimenai, MA), 12-9-2022: Toetsing concept, versie 1, 7 december 2021.

ADMINISTRATIEVE GEGEVENS

Projectnummer	: AM21500
OM-nummer	: 5132016100
Soort onderzoek	: Bureau- en verkennend veldonderzoek d.m.v. boringen
Adres onderzoekslocatie	: Oranjestraat 113 te Gilze
Toponiem	: Oranjestraat 113
Gemeente	: Gilze en Rijen
Provincie	: Noord-Brabant
Kadastrale registratie	: Gilze, secties L en O, nummers, 1011, 1013 en 2578
Coördinaten	: Centraal 123.281; 394.772 NW: 123.524; 394.872 NO: 123.289; 394.861 ZW: 123.254; 394.736 ZO: 123.389; 394.723
Oppervlakte	: Circa 8.900 m ²
Huidig locatie gebruik	: Akkerland en volkstuinen
Aanleiding onderzoek	: Bestemmingsplanwijziging
Opdrachtgever	: Oridto
Bevoegde overheid	: Gemeente Gilze en Rijen
Archeologisch adviseur	: Mevr. L. Weterings, regioarcheoloog Regio West Brabant
Opslag documentatie en materiaal	: Noordhoven 4 te Roermond tot deponering bij provinciaal depot te 's-Hertogenbosch/E-depot
Datum uitvoering	: 17 november 2021

1. INLEIDING

In opdracht van Ordito heeft Aeres Milieu een archeologisch bureau- en verkennend veldonderzoek, d.m.v. boringen uitgevoerd op de locatie:

Adres onderzoekslocatie	: Oranjestraat 113 te Gilze
Gemeente	: Gilze en Rijen
Oppervlakte	: Circa 8.900 m ²
Huidig gebruik van de locatie	: Akkerland en volkstuinen
Toekomstig gebruik	: Nieuwbouwwoningen

Dit archeologisch onderzoek is uitgevoerd conform de richtlijnen van de BRL SIKB 4000 (protocol 4002 en 4003), KNA 4.1. Het archeologische onderzoek bestaat uit een bureauonderzoek naar de historie en bodemgesteldheid van de onderzoekslocatie. Aanvullend hierop is een verkennend veldonderzoek d.m.v. boringen op het perceel uitgevoerd. De werkzaamheden in het veld zijn uitgevoerd onder leiding van een senior KNA-prospecteur.

Aanleiding

De aanleiding voor het laten uitvoeren van dit bodemonderzoek is de voorgenomen (her)ontwikkeling van de locatie ten behoeve van woningbouw. De diepte van de toekomstige verstoring is ten tijde van dit onderzoek niet bekend, maar uitgaande van een standaard funderingsdiepte naar verwachting tot ten minste 0,8-1,0 meter beneden maaiveld reiken.

De onderzoekslocatie ligt volgens de Archeologische Beleidskaart van de gemeente Gilze en Rijen in een zone met een hoge archeologische verwachting (Categorie 4). Voor deze zone geldt een onderzoeksplicht bij bodemingrepen met een oppervlakte groter dan 500 m² en een verstoringdiepte vanaf 40 centimeter onder maaiveld. De gemeente heeft middels deze kaart aangegeven dat er een archeologische onderzoeksplicht geldt (Bijlage 4).²

Doel

Het doel van het archeologisch bureauonderzoek is het opstellen van een gespecificeerd archeologisch verwachtingsmodel voor de locatie. Dit verwachtingsmodel wordt op basis van historische kaarten en bekende landschappelijke en archeologische gegevens gevormd. Dit verwachtingsmodel zal vervolgens leiden tot een aanbeveling over het behoud *in-situ* of eventueel vervolgonderzoek.

Het doel van het aansluitende verkennend booronderzoek is het toetsen van het in het bureauonderzoek opgestelde verwachtingsmodel.

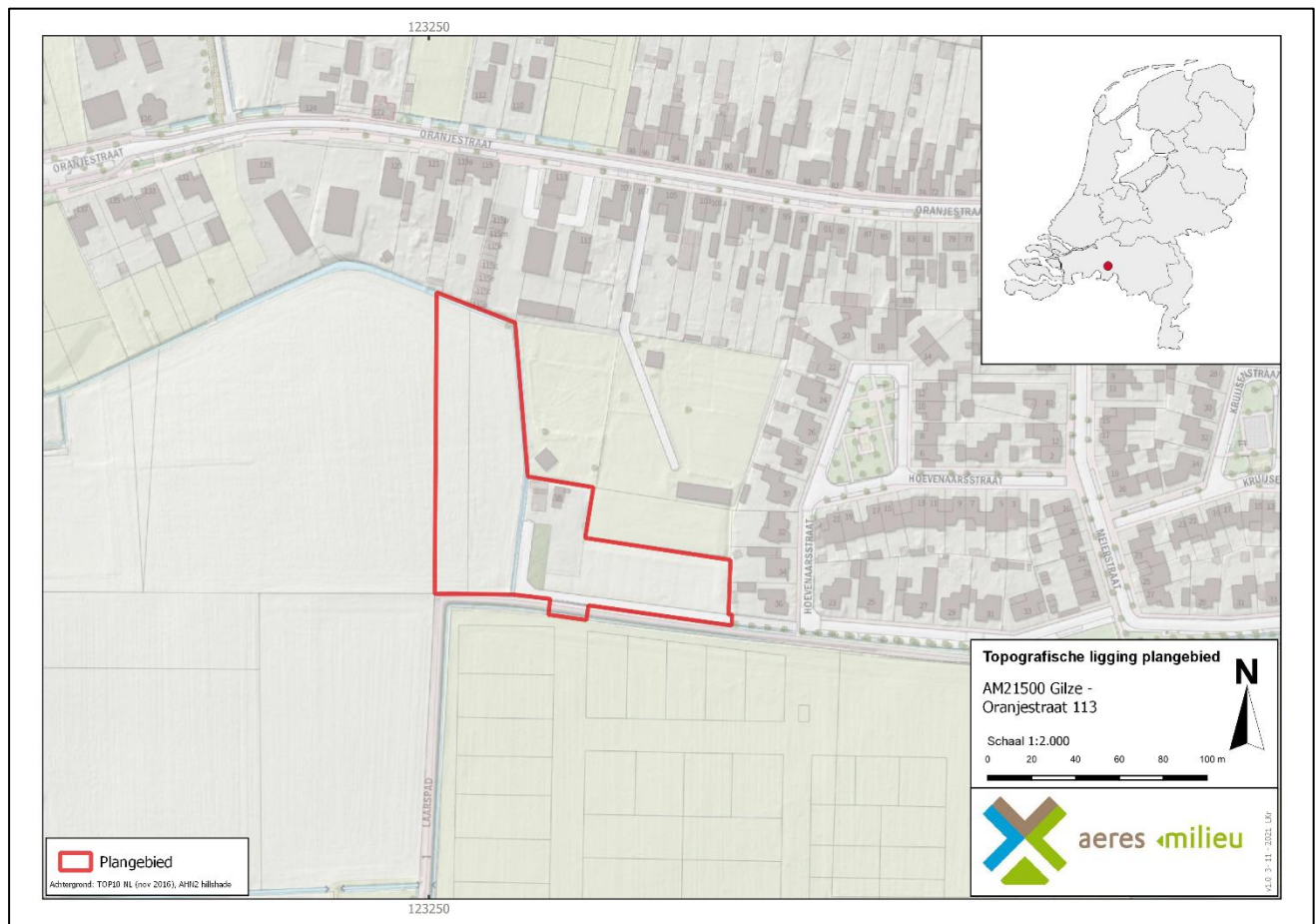
Specifiek voor de onderzoekslocatie Oranjestraat 113 te Gilze zijn de volgende onderzoeksvragen geformuleerd:

- Is er sprake van stratigrafische lagen die potentieel archeologische waarden kunnen bevatten?
- In hoeverre zijn deze lagen intact en hoe reflecteert dit de kwaliteit van de mogelijk aanwezige archeologische resten?
- Wat is de diepteligging van mogelijke archeologische resten en wat is de daadwerkelijke bedreiging van deze resten door de voorgenomen bodemingrepen?

² SRE Milieudienst (huidige Omgevingsdienst Zuidoost Brabant) 2010, Bijlage 5: Beleidskaart gemeente Gilze en Rijen.

Plangebied

Het plangebied ligt aan de Oranjestraat, ten westen van de historische dorpskern van Gilze. De ligging van het plangebied is weergegeven in Figuur 1. Momenteel is het plangebied grotendeels in gebruik als akkerland en volkstuinen. In het noorden wordt het plangebied begrensd door bebouwing aan de Oranjestraat, in het westen en zuiden door akker- en weiland, in het zuidoosten door bebouwing aan de Hoevenaarsstraat (nummers 34 en 36) en in het oosten door weiland.

Figuur 1. Topografische ligging van het plangebied. Het plangebied is aangegeven met het rode kader. (Bron: PDOK-viewer)

2. WERKWIJZE

2.1 Inleiding

Bij het uitvoeren van het bureauonderzoek is gebruik gemaakt van verschillende bronnen. Deze bronnen geven inzicht in bekende, of te verwachten archeologische resten binnen het onderzoeksgebied. Daarnaast zijn deze bronnen van belang voor het opstellen van de landschapsgenese.

Archeologische bronnen

- Archeologische Monumentenkaart (AMK)
- Archeologisch Informatiesysteem (Archis3)
- Archeologische Beleidskaart van de gemeente Gilze en Rijen
- Specifieke lokale informatie (heemkundekring, amateurarcheologen)

Bodem- en geomorfologische kaarten

- Bodemkaart (Alterra)
- Geomorfologische kaart (Alterra, uit Archis3)
- Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN4)

Historische kaarten

- Historisch kadastraal minuutplan (1800-1832)
- Historische topografische en militaire kaarten (1830 tot 1978)
- Moderne topografische kaart (tot 2020)

De bovenstaande bronnen worden aangevuld door mogelijke informatie afkomstig van lokale archeologische verenigingen en werkgroepen. De overige aanvullende informatie is terug te vinden in de literatuurlijst.

De Heemkundekring Molenheide, is op 5 november 2021 per e-mail gecontacteerd met de vraag met de vraag om aanvullende informatie betreffende het plangebied. Tot op heden is hierop nog geen reactie ontvangen.

2.2 Verkennend veldonderzoek door middel van boringen

Aan de hand van het Plan van Aanpak (PvA) en de Leidraad Inventariserend Veldonderzoek³ wordt een verkennend booronderzoek met een boordichtheid van 6 boringen per hectare uitgevoerd. Het onderzoek is hiermee verkennend voor alle perioden. Het plangebied heeft een oppervlakte van 8.900 m². Bij het verkennend veldonderzoek zal daarom uitgegaan worden van 6 boringen welke gelijkmatig over het plangebied worden verdeeld, zie Bijlage 2.

De boorlocaties worden uitgezet ten opzichte van hoekpunten van de perceelsgrenzen, straten en bebouwing. De hoogte zal worden bepaald met het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN). De boringen worden gezet met een Edelmanboor met een boorkop van 7 centimeter.

De boorkernen worden conform de ASB (Archeologische Standaard Boorbeschrijving 5.2) beschreven, zie Bijlage 8. Gelet zal worden op de aanwezigheid van archeologische indicatoren als fragmenten keramiek, fosfaatvlekken en brokjes houtskool en verbrande leem. Daartoe worden de opgeboorde monsters verbrokken waar nodig.

³ Tol et al. 2012.

3. BUREAUONDERZOEK

3.1 Landschappelijke situatie - geomorfologie

De omgeving van het plangebied ligt in het Kempisch zandgebied.⁴ Het plangebied ligt op de Gordel van Sterksel⁵ ten (noord)westen van de breuk van Vessem en de Gilze-Rijenbreuk. De Gordel van Sterksel is een hooggelegen rug met Rijn- en Maasafzettingen uit het Midden-Pleistoceen, bestaande uit zand, grind, keien en klei.⁶ Ten oosten van de Gordel van Sterksel ligt de Roerdalslenk, een dalingsgebied waar de oude afzettingen diep zijn weggezakt en in de loop van de tijd zijn afgedekt met dikke pakketten jongere afzettingen. De ondergrond in Gilze bestaat uit de Formatie van Sterksel.

Het huidige landschap is in de laatste ijstijd (Weichselien; circa 115.000 – 11.700 jaar geleden) voor een groot deel gevormd. Er ontstond een steeds kouder en droger klimaat.⁷ In deze periode (circa 115.000 – 11.700 jaar geleden) breidde het landijs zich sterk uit in Europa. Gedurende het grootste deel van het Weichselien was de bodem bevroren. Tijdens perioden dat er sprake was van dooi, werd door sneeuwmelt- en regenwater veel sediment verspoeld, waarbij fluvioperiglaciale afzettingen zijn gevormd en dalen ontstonden. De fluvioperiglaciale afzettingen zijn zeer divers in textuur. Ze bestaan uit fijn en grof zand, soms met grind, leemlagen en plantenresten en worden tot de Formatie van Boxtel gerekend.⁸

De fluvioperiglaciale afzettingen zijn later bedekt geraakt met dekzand. In de koudste en droogste perioden van het Weichselien, met name tijdens het Laat-Pleniglaciaal (circa 26.000 – 14.700 jaar geleden) en in sommige perioden van het Laat-Glaciaal (circa 14.700 – 11.700 jaar geleden), is de vegetatie grotendeels verdwenen, waardoor op grote schaal verstuiving optrad. Hierbij werd dekzand afgezet.⁹ Dit dekzand is kalkloos, fijnkorrelig (150 – 210 µm) en arm aan grind. Het dekzand wordt tot het Laagpakket van Wierden van de Formatie van Boxtel gerekend. Het reliëf dat tijdens de dekzandafzetting is ontstaan, wordt gekenmerkt door vlaktes met depressies en dekzandruggen of dekzandkoppen.

Het klimaat werd tijdens het Holocene warmer en vochtiger. Door het warmere klimaat smolten de in het Weichselien gevormde ijskappen en steeg de relatieve zeespiegel snel. Als gevolg van de snelle relatieve zeespiegelstijging in het Atlanticum (8.000 – 5.000 jaar geleden), vond er veenvorming plaats op het dekzand. Aanvankelijk vond veenvorming met name plaats in de lagere delen, zoals beekdalen. Omstreeks 600 voor Chr. raakten grote delen van West-Brabant bedekt met veen.¹⁰ Volgens de Turfdatabank van de provincie Antwerpen en Palaeogeografische kaarten van Nederland heeft in de omgeving van Gilze, met name ter hoogte van Rijen, ook veenvorming plaatsgevonden.¹¹ Het is niet bekend of er ook veenvorming in het plangebied heeft plaatsgevonden. Vanaf de late middeleeuwen (tussen 1250 – 1750 na Chr.) is het veen afgegraven ten behoeve van turfwinning. Hierdoor zijn de oudere dekzanden en terrasafzettingen weer aan het maaiveld komen te liggen. Of turfwinning ook daadwerkelijk in het plangebied plaatsvond is niet bekend.

⁴ Rensink et al., 2016, 72.

⁵ NAR 52 2016, 40.

⁶ Berkvens, Bosman, Leenders en Schotten 2010, 17-18; Tebbens 2016, 40-41.

⁷ Berendsen 2008, 183.

⁸ Berendsen 2008, 189.

⁹ Berendsen 2004, 190.

¹⁰ Leenders 2013, 14.

¹¹ www.provincieantwerpen.be, Vos en de Vries, 2013.

Volgens de geomorfologische kaart (Bijlage 5) ligt het plangebied grotendeels op een terrasafzettingsswelling bedekt met dekzand (code 3L41d). Het zuidwestelijke deel van het plangebied ligt op een dekzandrug al dan niet met oud bouwlanddek (code 3B53yc).

Het kaartbeeld van het AHN (Bijlage 7) laat dan ook zien dat het plangebied en de dorpskern van Gilze hoog in het landschap liggen. De historische dorpskern van Gilze ten oosten van het plangebied ligt nog hoger in het landschap. De beekdalen de Langereitse Lei (circa 560 meter ten zuiden van het plangebied) en van de Aalstraase Lei (circa 1,35 kilometer ten oosten van het plangebied) zijn duidelijk te herkennen als lagergelegen zones. De maaiveldhoogte van het plangebied varieert tussen de 15,38 en 15,98 meter +NAP.

3.2 Landschappelijke situatie - bodem

Op de bodemkaart (Bijlage 6) is het noordelijk deel van het plangebied vanwege de ligging in de bebouwde kom niet gekarteerd. In het overige deel van het plangebied worden hoge zwarte enkeerdgronden in lemig fijn zand (code zEZ23) verwacht.

Bij enkeerdgronden is sprake van een eerdlaag of plaggendek. Dit (plaggen)dek is ontstaan doordat in sommige gevallen al vanaf de late middeleeuwen op grote schaal het systeem van potstalbemesting werd toegepast. Om de grond vruchtbaarder te maken, werden plaggen met de mest van het vee vermengd en op de akkers uitgespreid. In de loop der tijd is hierdoor een plaggendek op de oorspronkelijke bodem ontstaan. De totale dikte van het plaggendek is bij de enkeerdgronden meer dan 50 centimeter. De bouwvoor (Aap-horizont) is grijsbruin tot zwart van kleur. Hieronder liggen oudere niveaus/lagen van het plaggendek (Aa-horizont), die meestal wat lichter van kleur zijn. Dergelijke cultuurdekken kunnen een beschermende werking hebben voor de potentieel aanwezige archeologische lagen.

De hoge enkeerdgronden betreffen de oudste opgehoogde gronden, die over het algemeen op de hogere dekzanden liggen. De lage enkeerdgronden werden pas later in gebruik genomen vanwege de lagere ligging in het beekdal. Door de hogere grondwaterstand was de sterke ophoging met plaggen niet alleen noodzakelijk voor de bemesting maar ook om de nattere gronden toegankelijk te maken.

De kans bestaat dat er onder het plaggendek nog een restant van het oorspronkelijke bodemprofiel wordt aangetroffen. Dit hoeft echter niet zo te zijn zoals vaker blijkt bij archeologisch onderzoek in bijvoorbeeld het oosten van Brabant. Indien sprake is geweest van een snelle ophoging, dan zou men onder het plaggendek nog een intacte A-horizont kunnen vinden. Deze laag onderscheidt zich door een hoger humusgehalte en een meer donkere kleur. Echter, door verploeging zijn vaak de oorspronkelijke A- en E-horizont meestal reeds opgenomen in het plaggendek.

Indien de oorspronkelijke bodem bestaat uit een podzolbodem kunnen op een dieper niveau nog (restanten van) een B- en/of BC- horizont voorkomen.

Grondwatertrap

De mogelijk aanwezige gronden worden gekenmerkt door een gemiddeld lage grondwaterstand, te weten grondwatertrap VI. Dit zijn de gemiddelde grondwaterstanden die op de bodemkaart staan aangegeven. Dit betekent dat de gemiddeld hoogste grondwaterstand tussen de 40 en 80 centimeter beneden maaiveld ligt. De gemiddeld laagste grondwaterstand ligt dieper dan 120 centimeter beneden maaiveld. Deze lage grondwaterstand zorgt voor slechte bewaringsomstandigheden voor eventuele organische resten.

3.3 Bewoningsgeschiedenis – historisch overzicht

De bestudeerde en beschikbare bronnen hebben het volgende beeld kunnen schetsen over de geschiedenis van Gilze.

De nederzetting Gilze is mogelijk in de Karolingische periode ontstaan als een domeinakkerdorp langs de rivier de Grote Lei. Dit domein of hof bestond uit een enkele boerderijen, waarschijnlijk bestaande uit een hoofdhoeve/hoofdhof met enkele randhoeven.

De eerste vermelding van Gilze zou uit het jaar 992 stammen. In een oorkonde (schenkingsakte) is sprake van *villa Gilisia*. Dit 'domein van Gilze' is onderdeel van enkele goederen die in het bezit waren van graaf Ansfried en Hereswint, vrouwe van Strijen. Deze goederen werden geschonken aan de door hun gestichte abdij van Thorn.¹² Aangezien het jaar 992 staat vermeld in een latere kopie uit de periode 1012-1018 en het origineel niet (meer) bestaat, is niet met zekerheid te zeggen of er daadwerkelijk ooit een document uit dat jaar heeft bestaan.¹³ De herkomst van de plaatsnaam is niet duidelijk.

Mogelijk verwijst het voorvoegsel *gil* naar 'scheur' of 'geul' (vochtige inzinking, moeras) en is het achtervoegsel een verbastering van *isa*, 'stromend water'. Een andere verklaring is *gislo*, dat een samentrekking is van *gisil* (twijg) en *lo* (bos).¹⁴

Binnen het domein zal omstreeks het jaar 1000 waarschijnlijk een kleine houten zaalkerk hebben gestaan. Waarschijnlijk bevond dit hof zich ter plaatse of direct bij de locatie van de huidige kerk aan de Kerkstraat. De locatie staat bekend als het Kerckhoff (zie Figuur 2).¹⁵

Direct ten zuidwesten van de kerk bevond zich een locatie die als 'hofstad' bekend stond.¹⁶ De dorpskerk werd voor het eerst genoemd in 1235.¹⁷ Waarschijnlijk zal deze zijn gebouwd op de locatie van de oorspronkelijke zaalkerk. De huidige Sint Petrus Bandenkerk werd in 1617 gebouwd als vervanging van de laatmiddeleeuwse kerk.¹⁸

¹² Brekelmans 1992, 13; De Vet 1992, 183.

¹³ Brekelmans 1992, 17; Berkvens, Bosman, Leenders en Schotten 2010, 43.

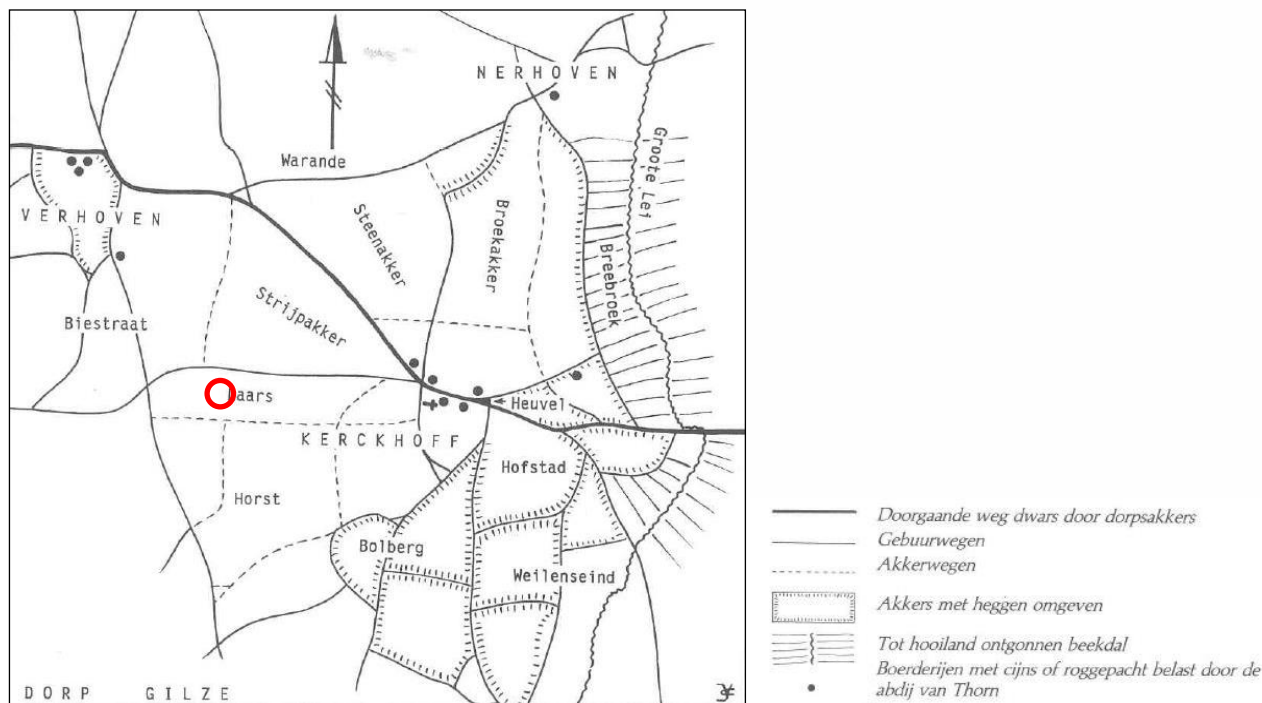
¹⁴ Van Berkel en Samplonius 2006, 151.

¹⁵ Berkvens, Bosman, Leenders en Schotten 2010, 26 en 49-50.

¹⁶ Berkvens, Bosman, Leenders en Schotten 2010, 43.

¹⁷ Brekelmans 1992, 33.

¹⁸ www.bhic.nl.

Figuur 2: De wijken/buurtten in Gilze. Het plangebied, aangegeven met de rode cirkel, maakt onderdeel uit van het veld Laars (Bron: De Vet 1992, 184).

De dorpskern van Gilze ontstond op een hooggelegen dekzandrug of dekzandplateau. Het centrum wordt gevormd door de zone rondom de kerk (Kerkstraat), ten noordwesten van het plangebied evenals de huidige Raadhuisstraat en de Heuvel, een driehoekig plein. Bij de Heuvel kwamen meerdere wegen samen, zoals de al genoemde Raadhuisstraat en het verlengde de Oranjestraat en ook de Aalstraat en de Molenstraat.

Dergelijke driehoekige pleinen zijn een typisch Brabants fenomeen en zijn vaak nog als zodanig te herkennen in veel Brabantse steden en dorpen.¹⁹ Ze staan bekend als herdgangen (ook wel heuvel, plaatse of laar genoemd) en worden gekenmerkt door een centraal gelegen driehoekig plein waar deze wegen samenkwamen en waar het vee werd verzameld bij een drinkpoel. Langs de wegen ontstond agrarische bebouwing.²⁰

In de middeleeuwen was Gilze in bezit van de Heer van Breda en was het onderdeel van het Land van Breda. Deze stelde in de 14^e eeuw een schepenbank in Gilze in, bestaande uit een schout en een aantal schepenen. Zij waren verantwoordelijk voor het bestuur en civielrechtelijke zaken.²¹

Gedurende de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648) ondervond Gilze net als veel andere dorpen in West-Brabant veel schade als gevolg van brandstichtingen en plundering. In 1672 ondervond het dorp overlast door binnentrekkende Franse legereenheden en in 1762 werd brandgesticht in de pas gebouwde schuurkerk dat oversloeg op nabijgelegen huizen.²²

Vanaf de 12^e eeuw werden de drassige beekdalgronden tot hooiland in ontginning gebracht en werden ook de omringende woeste gronden deels in ontginning gebracht om in gebruik te worden genomen als bouwland en weiland (zie ook figuur 2). Deze agrarische gronden lagen als een krans om het dorp heen.

¹⁹ www.thuisinbrabant.nl.

²⁰ De Vet 1992, 232-236.

²¹ www.heemkringmolenheide.nl; Berkvens, Bosman, Leenders en Schotten 2010, 46-47.

²² De Vet 1992, 192.

Rondom de ontgonnen delen land lagen tot in het begin van de 20^e eeuw de heidegronden van onder andere de Groote Heide, de Gilzensche Heide en Rielsche Heide, respectievelijk ten zuidwesten, zuiden en oosten van de dorpskern van Gilze.²³ Tegenwoordig bevinden zich hier het Prinsenbosch en de Chaamsche bossen.

Gilze werd tijdens de Tweede Wereldoorlog zwaar getroffen. De vliegvelden Molenheide en Nerhoven werden door de Duitsers samengevoegd tot één groot vliegveld Fliegerhorst Gilze-Rijen (de latere vliegbasis Gilze-Rijen). Door het belang en de grootte van dit vliegveld en de dichtbij de bebouwde kom gelegen hangars en opslagplaatsen, werd het regelmatig gebombardeerd, waar Gilze en het noordelijker gelegen Hulten veel onder te lijden hadden.²⁴ In 1944 werd het dorp door de Duitsers voor een aanzienlijk deel verwoest. Onder andere werden de kerktoren, het raadhuis, twee molens, de watertoren en een groot aantal huizen opgeblazen.²⁵

Gedurende de oorlogsjaren zijn ook tientallen vliegtuigen neergestort in en rondom Gilze. Het gaat daarbij nagenoeg geheel om gebieden ten noordwesten, westen en zuidwesten van de dorpskern.²⁶ Om die reden kan niet worden uitgesloten dat in of direct rondom het plangebied oorlog gerelateerde verwoestingen of crashes hebben plaatsgevonden.

Er is echter geen concrete verwachting dat binnen het plangebied een risico bestaat op niet gesprongen explosieven (NGE). Om risico's uit te sluiten zou een historisch onderzoek kunnen worden uitgevoerd door een hiervoor erkend bureau volgens de vigerende richtlijnen van de WSCS-OCE.

3.4 Bewoningsgeschiedenis – archeologische waarden

Op de leidende Archeologische Beleidskaart van de gemeente Gilze en Rijen geldt voor het plangebied een hoge archeologische verwachting: Beleidscategorie 4 (Bijlage 4).

In de omgeving van het plangebied (binnen een straal van 500 meter) zijn volgens de gegevens uit Archis3 één archeologisch monument en meerdere archeologische waarnemingen en onderzoeksmeldingen bekend (Bijlage 3 en Tabel 1).

Monumentnummer 16837

Op circa 400 meter ten noordoosten van het plangebied ligt een terrein met hoge archeologische waarde. Het terrein bevat de oude dorpskern van Gilze. Middeleeuwse bewoning voor 1250. Op de AMK-Noord Brabant zijn historische stads- en dorpskernen en clusters oude bebouwing als gebieden van hoge archeologische waarde aangegeven. Dit is op grond van het belang van deze locaties, waar de wortels van de huidige dorpen of steden kunnen liggen. De selectie en begrenzing van deze kernen is gebaseerd op 16^e -eeuwse (Van Deventer) en vroeg 20^e -eeuwse kaarten (Bonnebladen). Binnen deze contouren kunnen in de bodem resten van vroegmoderne en waarschijnlijk ook van Laat Middeleeuwse (vanaf circa 1300 AD) bewoning aangetroffen worden. Ook sporen van oudere bewoning kunnen aanwezig zijn. Bedacht dient echter te worden dat de bewoning in de Vroege en Volle Middeleeuwen (tot circa 1300 AD) een meer dynamisch karakter gehad kan hebben en dat de plaats en grens ervan niet per se hoeft samen te vallen met die van de latere bewoning.

²³ De Vet 1992, 183 en 198.

²⁴ www.heemkringmolenheide.nl; Van Blankenstein 2006, 106.

²⁵ De Vet 1992, 240-241.

²⁶ Auwerda en Grimm 2008 (Verliesregisters 1940 tot en met 1945).

Onderzoek binnen het plangebied

Zaakidentificatie 4552421100

In juli 2017 werd door Aeres Milieu een bureau- en verkennend booronderzoek uitgevoerd aan de Oranjestraat 111-115. Ten tijde van het veldwerk was het zuidoostelijke deel van het plangebied (deelgebied 2) niet toegankelijk voor onderzoek. Voor het noordelijke deel van deelgebieden 1a blijkt dat de bodem plaatselijk tot in de C-horizont is verstoord. De ongestoorde bodem werd op variabele diepte aangetroffen, circa 15 – 80 centimeter onder maaiveld. Alwaar de bodemopbouw intact is, zuidelijk deel van deelgebied 1a en deelgebied 1b, worden archeologische resten verwacht en is vervolgonderzoek noodzakelijk.

Onderzoeken in de omgeving van het plangebied

Zaakidentificatie	Afstand	Soort onderzoek	Omschrijving
2303464100	Circa 420 m O van het plangebied	IVO-o door Oranjewoud BV in 2010. ²⁷	Er zijn in de meeste boringen een BC-horizont aangetroffen. Een boring laat een verstoorde top van de C-horizont zien. Er is geen vervolgonderzoek geadviseerd.
4774727100	Circa 360 m ten O van het plangebied	IVO-o door Aeres Milieu in 2020. ²⁸	D bodemopbouw is aangetast door (sub-)recente verstoringen. Onder de verstoringen is een eerddek aangetroffen waaronder archeologische resten uit de periode neolithicum – nieuwe tijd aangetroffen kunnen worden. Er is een vervolgonderzoek geadviseerd.
2412239100	Circa 160 m N van het plangebied	IVO-o door Aeres Milieu in 2013. ²⁹	In het plangebied zijn A-C profielen aanwezig. De bodem is tot in de C-horizont verstoord. Op basis hiervan is er geen vervolgonderzoek geadviseerd.
4573571100	Direct ten Z van het plangebied	Archeologische boring door SWECO in 2017. ³⁰	Tijdens dit onderzoek is bouwaardewerk (baksteen) aangetroffen uit de nieuwe tijd. Er zijn geen verdere archeologische indicatoren aangetroffen in het plangebied. Voor het deel met een middelhoge of hoge verwachting is een vervolgonderzoek voorgesteld in de vorm van een proefsleuvenonderzoek.
4748953100	Direct ten Z van het plangebied	IVO-p door RAAP Archeologisch Adviesbureau in 2019. ³¹	Volgens de eerste bevindingen zijn er 7 erven opgegraven. Bij 5 erven was er sprake van een hoofdgebouw of enkele bijgebouwen en een waterput. De overige 2 erven lagen aan de randzone van het onderzoeksgebied. Er zijn weinig vondsten gedaan. De waterput en huisplattegrond dateren in de vroege middeleeuwen C. Er zijn ook sporen van landgebruik uit de late middeleeuwen – nieuwe tijd aangetroffen.
4576228100	Circa 290 m ZO van het plangebied	IVO-o door Aeres Milieu in 2017. ³²	Binnen het onderzoeksgebied is er sprake van een eerdlaag op een podzolbodem. Op basis hiervan is er een proefsleuvenonderzoek geadviseerd.
2070435100	Circa 500 m O van het plangebied	BO door BAAC BV in 2005. ³³	Het onderzoek is uitgevoerd in het kader voor verschillende locaties voor woningbouw. Het gaat om 112 ha. Voor de locatie in Gilze is een vervolgonderzoek geadviseerd in de vorm van een verkennend booronderzoek. Op de terrein delen die zijn ontgrond is geadviseerd om controle boringen te zetten. Voor de locaties

27 Archeologische Rapporten Oranjewoud 2010/129.

28 Aeres-Milieu projectnummer AM20044.

29 Aeres-Milieu projectnummer AM13149.

30 SWECO Archeologische Rapporten 2133.

31 RAAP-rapport 119.

32 Aeres-Milieu projectnummer AM17474.

33 BAAC-rapport 05.190.

Zaakidentificatie	Afstand	Soort onderzoek	Omschrijving
			waar de kans op het aantreffen van archeologische nederzettingen en sporen laag wordt ingeschat wordt er geen vervolgonderzoek geadviseerd.
2361858100	Circa 250 m W van het plangebied	IVO-o door Aeres Milieu in 2012. ³⁴	Er is geen intact bodemprofiel aangetroffen. Op basis hiervan en het ontbreken van archeologische indicatoren is er is geen vervolgonderzoek geadviseerd.
4660346100	Circa 250 m W van het plangebied	IVO-o door Aeres Milieu in 2019. ³⁵	Binnen het onderzoeksgebied is er sprake van een eerdlaag die direct om de C-horizont ligt. Uit de boringen blijkt ook dat het onderzoeksgebied lange tijd in een natte omgeving heeft gelegen. Er is geen vervolgonderzoek geadviseerd.
4999049100	Circa 360 m NW van het plangebied	BO door KSP Archeologie in 2021. ³⁶	Er zijn geen verdere gegevens bekend in Archis en DansEasy.

Tabel 1. Overzicht van Archismeldingen binnen een straal van 500 meter rond het plangebied.

3.5 Bewoningsgeschiedenis – historisch kaartmateriaal

In het kader van het bureauonderzoek is historisch kaartmateriaal bestudeerd. Op het minuutplan uit het begin van de 19^e eeuw (Figuur 3)³⁷ is de situatie op kadastraal niveau te zien. Hierop is te zien dat het plangebied ten zuiden aan de dan al bestaande Oranjestraat ligt, de westelijke uitvalsweg vanuit de oude dorpskern van Gilze. Deze straat staat omschreven als de “Nieuwen Dijk van Breda naar Gilze. Sporadisch is bebouwing aanwezig. Het plangebied is onbebouwd en ligt in een veld genaamd De Laars (zie ook Figuur 2). De perceleringen hebben al grotendeels dezelfde vorm als in de huidige situatie (Figuur 1). Al deze en de omliggende percelen zijn volgens de gegevens uit de Oorspronkelijke Aanwijzende Tafels (OAT)³⁸ in gebruik als bouwland.

Ook op de kaarten uit 1866 en 1909 is het plangebied niet bebouwd en in gebruik als bouwland. Ten westen zijn bewoningsclusters aanwezig van de buurtschappen Biestraat en Brakken. Ten zuiden is bebouwing van het buurtschap Horst te zien.

Uit de kaart uit 1953 blijkt dat er dan meerdere bebouwing aan de Oranjestraat aanwezig is. Deze zal, afgaande op de bouwstijl, tussen circa 1910 à 1920 neergezet zijn. Vanaf circa 1980 ontstaat ook de andere huidige bebouwing aan de Oranjestraat en de achtergelegen bebouwing.

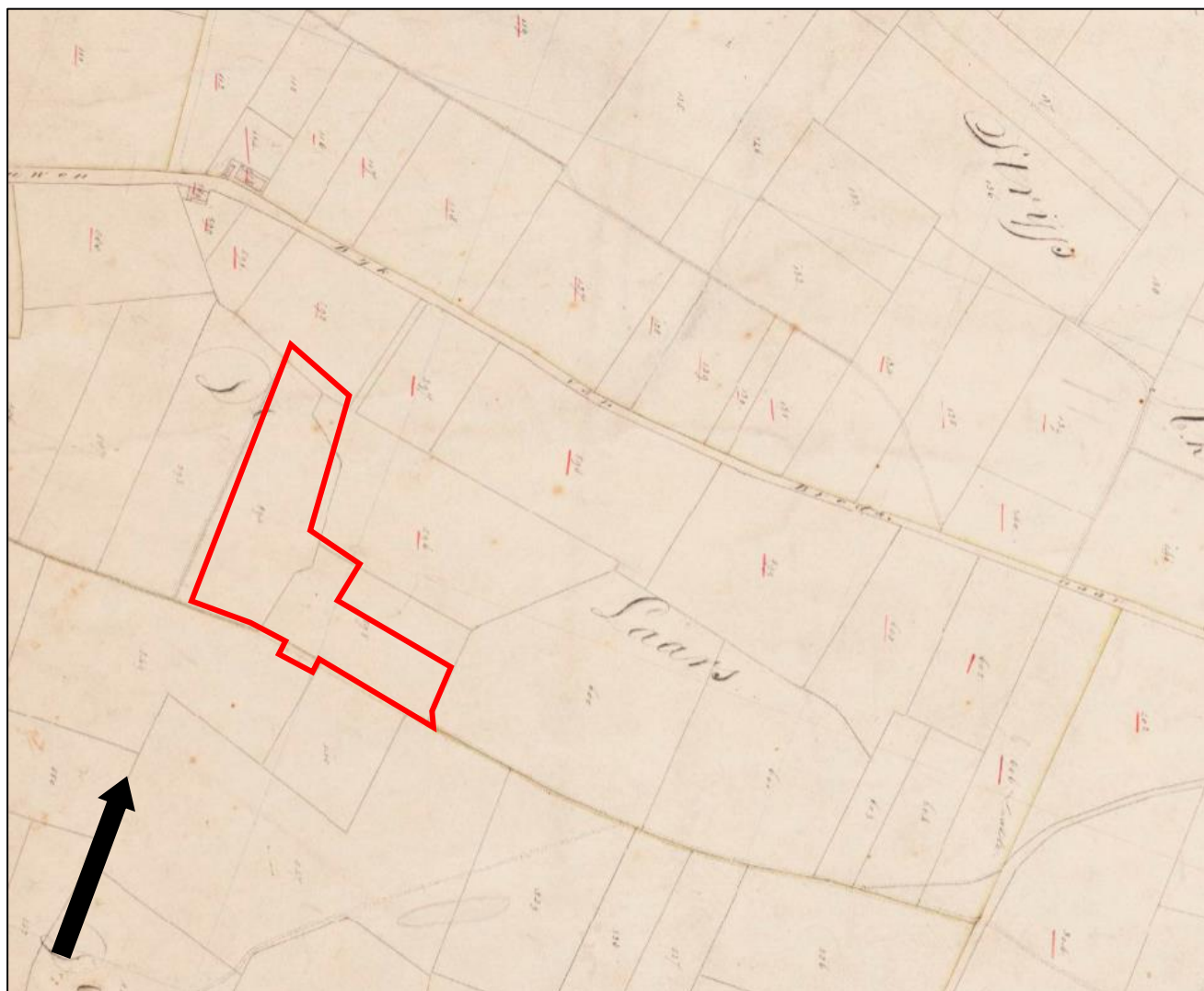
³⁴ Aeres-Milieu projectnummer AM12005.

³⁵ Aeres-Milieu projectnummer AM18614.

³⁶ KSP Rapport 21007.

³⁷ www.beeldbank.cultureelerfgoed.nl Gemeente Gilze en Rijen, sectie K, blad 1. Minuutplannen zijn de oorspronkelijke kadastrale kaarten die zijn vervaardigd vanaf 1811 en 1812 in navolging van de Fransen o.l.v. Napoleon Bonaparte. Het zijn grondbeschrijvingen (kadasters) van de gemeenten met hierop aangegeven de percelen, perceelnummers en gebouwen.

³⁸ OAT = Oorspronkelijke Aanwijzende Tafel. Dit is een register uit 1832 waarin diverse gegevens in vermeld staan die betrekking hebben op de betreffende percelen, zoals de eigenaar, beroep en woonplaats, alsmede het grondgebruik en de oppervlakte.

Figuur 3. Uitsnede van het kadastraal minuutplan uit 1811-1832, met in het rood bij benadering het plangebied aangegeven (Bron: www.beeldbank.cultureelerfgoed.nl).

Figuur 4. Uitsneden van historische kaarten uit de perioden 1866, 1909, 1953 en 1970. Het plangebied is aangegeven met het rode kader (Bron: www.topotijdreis.nl).

4. VERWACHTINGSMODEL

Jager-verzamelaars uit het paleolithicum en mesolithicum hebben als woon- en verblijfplaats vaak voor de flanken van hoger liggende terreingedeelten in het landschap gekozen. Bij voorkeur in de buurt van (open) water. Nabijgelegen watervoorzieningen waren belangrijk voor drinkwater en de aanwezige biodiversiteit. Dit vergemakkelijkt de jacht en het verzamelen van plantaardig voedsel.

Het grootste deel van het plangebied ligt op een terrasafzettingsswellingen. Het zuidwestelijke deel van het plangebied ligt op een dekzandrug. Op circa 700 meter ten zuidwesten van het plangebied ligt een dalvormige laagte zonder veen. Gezien de relatief grote afstand van deze dalvormige laagte ten opzichte van het plangebied, zullen met name de overgangszones van de hoge zandgronden naar de beekdalen aantrekkelijke bewoningslocaties zijn geweest voor jager-verzamelaars. Op basis hiervan geldt voor het plangebied een middelhoge verwachting voor de periode laat-paleolithicum tot en met het mesolithicum. Binnen het plangebied worden enkeerdgronden verwacht. Deze gronden hebben een opgebracht antropogeen dek (eerdlaag) dat een conserverende werking kan hebben op eventueel aanwezige archeologische resten. Eventueel aanwezige resten uit de periode laat-paleolithicum en mesolithicum worden onder de verwachte eerdlaag of in de oorspronkelijke bodem verwacht en kunnen onder andere bestaan uit tijdelijke bewoningssporen, haardkuilen, vuursteenstrooiingen.

Vanaf het (laat-)neolithicum ontstaan de eerste landbouwculturen die gekenmerkt worden door meer sedentaire nederzettingen. De nederzettingen worden gekenmerkt door permanente woningen die soms diep in de grond gefundeerd waren. Vanaf deze perioden heeft men nog steeds een voorkeur voor hoger en droger gelegen gebieden.

Het plangebied ligt relatief hoog in het landschap en zal een aantrekkelijke vestigingslocatie zijn geweest. Ondanks dat weinig vondsten uit deze perioden zijn aangetroffen, geldt op basis hiervan een hoge verwachting voor zowel nederzettingenresten uit de periode neolithicum tot en met de bronstijd als voor nederzettingenresten uit de ijzertijd en de Romeinse tijd en vroege middeleeuwen. Resten worden onder de verwachte eerdlaag of in de oorspronkelijke bodem verwacht en kunnen onder andere bestaan uit cultuurlagen, paalkuilen/-gaten, afvalkuilen, fragmenten aardewerk, natuursteen of gebruiksvoorwerpen.

Het plangebied ligt aan de Oranjestraat, westelijk van de dorpskern van Gilze. Het maakte sinds tenminste het begin van de 19^e eeuw deel uit van de bouwlandvelden gelegen nabij het dorp. Dit bouwlandveld lag oorspronkelijk tussen de oude doorgaande weg van Gilze naar Breda en een secundaire weg ter hoogte van het huidige Laarspad. De eerste bebouwing aangrenzend aan het plangebied wordt rond 1942 gerealiseerd. Er zijn geen aanwijzingen dat binnen het plangebied bebouwing aanwezig was vóór omstreeks 1800. Voor het plangebied geldt een middelhoge verwachting voor nederzettingenresten uit de periode vanaf de late middeleeuwen tot en met de nieuwe tijd. Resten worden verwacht vanaf het maaiveld.

Wat betreft de conservering en gaafheid van eventueel aanwezige archeologische resten kan het volgende gesteld worden: Wegens de verwachte aanwezigheid van enkeerdgrond en daarmee een plaggendek zijn archeologische resten beschermd tegen latere invloeden. Over het algemeen kunnen (anorganische) vondsten en sporen onder zo'n dek in goede toestand worden aangetroffen. Mogelijke vuursteenvindplaatsen kunnen echter verstoord zijn geraakt bij de aanleg van het plaggendek en de eerste bewerking ervan. Hierdoor is vaak de top van de natuurlijk bodem opgenomen in het bovenliggende opgebrachte dek. Wat betreft eventueel aanwezige organische resten is het afhankelijk hoe diep het grondwater zit. Bij hoge enkeerdgronden zijn de omstandigheden voor het aantreffen van organische resten minder goed: door de lage grondwaterstand (GWT VI) kunnen organische resten vaak enkel in dieper, waterhoudende sporen zoals waterputten bewaard blijven.

Periode	Verwachting	Verwachte kenmerken vindplaats	Diepteligging sporen
Laat-paleolithicum - mesolithicum	Middelhoog	Nederzettingsresten, fragmenten aardewerk, natuursteen, gebruiksvoorwerpen	Onder het plaggendek tot in de C-horizont
(laat)-neolithicum – vroege middeleeuwen	Hoog	Nederzettingsresten, fragmenten aardewerk, natuursteen, gebruiksvoorwerpen	Onder het plaggendek tot in de C-horizont
Volle middeleeuwen – nieuwe tijd	Middelhoog	Cultuurlaag, funderingsresten, natuursteen, fragmenten aardewerk, gebruiksvoorwerpen, sporen van agrarische activiteiten, restanten wegen/paden	Vanaf het maaiveld

Tabel 2. Archeologische verwachting per periode.

Bodemverstoring

Ter plaatse van de huidige bebouwing (tuinkas en schuren) in het zuidoostelijk deel van het plangebied zal de bodem tot zekere diepte verstoord zijn geraakt. Voor het overige deel van het plangebied zijn er zijn geen gegevens van bodemverstoringen bekend. Mogelijk is verstoring opgetreden als gevolg van het gebruik als akkerland (diepploegen) en later (moes)tuin.

Op basis van de KLIC-melding (uitgevoerd op 3 november 2021) zijn binnen het plangebied geen kabels/leidingen gegraven die voor een verstoring van de bodem kunnen hebben gezorgd.

5. VELDWERKZAAMHEDEN

5.1 Algemeen

Het doel van het verkennend veldonderzoek door middel van boringen is het toetsen van de opgestelde gespecificeerde archeologische verwachting voor het plangebied (Hoofdstuk 4). Hiertoe zijn op 17 november 2021 in totaal 6 boringen gezet (zie Bijlage 2 en 8). De boringen zijn uitgevoerd met een Edelmanboor met een diameter van 7 centimeter. De boordiepte varieerde van 100 tot 420 centimeter – maaiveld. De boorkernen zijn conform ASB (Archeologische Standaard Boorbeschrijving 5.2) beschreven, zie Bijlage 8. De maaiveldhoogten van de boorpunten worden gerelateerd aan het AHN4. De maaiveldhoogte is nagenoeg gelijk binnen het plangebied en varieert tussen de 15,38 en 15,98 meter +NAP.

Er is geen oppervlakte kartering uitgevoerd in verband met de aanwezige begroeiing en verharding.

Figuur 5. Foto van het zuidoostelijke deel van het plangebied, kijkende in westelijke richting (Foto: 22 november 2021).

Figuur 6. Foto van het zuidwestelijke deel van het plangebied, kijkende in noordelijke richting (Foto: 22 november 2021).

5.2 Fysisch geografische beschrijving van de bodemopbouw

De top van de bodem wordt gevormd door een pakket matig humeus zwak siltig matig fijn zand. De kleur van dit pakket is donker bruingrijs en heeft een dikte van circa 35 tot 55 centimeter. Plaatselijk wordt dit pakket gekenmerkt door spikkels baksteen. In boringen 1, 5 en 6 heeft het humeuze toppakket een zwak tot sterk vlekkelig karakter. In boring 1 zijn duidelijke bruinrode zandbrokken zichtbaar.

De natuurlijke ondergrond bestaat uit zwak siltig matig fijn zand. Het zand is matig goed gesorteerd. De top van de natuurlijke ondergrond is aangetroffen op circa 35 tot 55 centimeter onder maaiveld. Dit komt overeen met circa 14,87 tot 15,30 meter +NAP. De top van de natuurlijke ondergrond wordt veelal gevormd door een pakket matig siltig matig fijn donker beige zand. De dikte van dit pakket varieert van circa 10 tot 25 centimeter. In boring 5 heeft dit pakket een sterk vlekkelig karakter. Hieronder volgt een pakket licht geelbeige tot beigeoranje zwak tot matig siltig matig fijn zand. Dit pakket is veelal egaal zwak tot matig roesthoudend. In boring 1 volgt hieronder een dik pakket sterk zandig leem. De kleur van dit pakket is bruingrijs en wordt gekenmerkt door plantenresten. De top van dit pakket is aangetroffen op circa 300 centimeter onder maaiveld.

In boringen 3 en 4 wordt de top van de natuurlijke ondergrond gevormd door een circa 5 centimeter dunne laag donkerbruin matig siltig matig fijn zand.

In boring 1 bevindt zich een circa 5 centimeter dunne laag licht grijs zwak siltig matig fijn zand. Deze laag heeft een sterk vlekkelig karakter.

Figuur 7. Foto van boring 2. De leesrichting is van linksboven naar rechtsonder (0 – 200 centimeter).

5.3 Interpretatie

Uit het verkennend booronderzoek blijkt dat de natuurlijke ondergrond bestaat uit dekzandafzettingen van de Formatie van Boxtel. Het dekzand bestaat uit matig siltig matig fijn, matig tot goed gesorteerd zand. De natuurlijke ondergrond bevindt zich op een diepte van circa 35 tot 55 centimeter onder maaiveld. Dit komt neer op een gemiddelde diepte van circa 14,87 tot 15,30 meter +NAP. De kleur varieert door de mate van oxiderende of reducerende omstandigheden en de aanwezigheid van ijzer van licht geelbeige tot beigeoranje. De bodem in het gehele plangebied is in min of meerdere mate verstoord. Dit is mogelijk als gevolg van moderne grondbewerking en ploegactiviteiten. De top van de bodem wordt gevormd door een circa 30 tot 35 centimeter humeus pakket (Ap-horizont). Daaronder bevindt zich veelal een antropogeen opgebracht pakket (Aa-horizont) dat een dikte heeft van circa 25 centimeter. Dit pakket heeft een zwak tot sterk vlekkelig karakter in boring 1 zijn duidelijk donker bruine zandbrokken aanwezig. Deze zandbrokken zijn geïnterpreteerd als brokken Bs-horizont. Hieronder is in boring 1 een circa 5 centimeter dunne laag die geïnterpreteerd is als een verrommelde E-horizont aangetroffen.

In de meeste boringen wordt de top van de natuurlijke ondergrond gevormd door een circa 10 tot 25 centimeter dikke laag donker beige zand aangetroffen. De laag is geïnterpreteerd als een BC-horizont. Dit duidt dat mate van aftopping beperkt is en niet dieper rijken dan de top van de C-horizont.

5.4 Archeologische indicatoren

Alhoewel geen doel van een verkennend veldonderzoek met boringen, is gelet op de aanwezigheid van archeologische indicatoren die kunnen wijzen op archeologische waarden in de ondergrond. Tijdens het onderzoek zijn dergelijke indicatoren echter niet aangetroffen.

6. CONCLUSIE

6.1 Algemeen

Op basis van het uitgevoerd verkennend veldonderzoek middels boringen kan worden gesteld dat in het plangebied een (deels) intact bodemprofiel aanwezig is.

De natuurlijke ondergrond bestaat uit dekzandafzettingen van de Formatie van Boxtel. Het dekzand bestaat uit matig siltig matig fijn, matig tot goed gesorteerd zand. De natuurlijke ondergrond bevindt zich op een diepte van circa 35 tot 55 centimeter onder maaiveld. Dit komt neer op een gemiddelde diepte van circa 14,87 tot 15,30 meter +NAP.

Er is tijdens het veldonderzoek ook vastgesteld dat de bodem in meer of mindere mate verstoord is. De aanwezigheid van de BC-horizont in alle boringen duidt dat mate van aftopping beperkt is en niet dieper rijken dan de top van de C-horizont. Daar waar ploegactiviteiten minder diep zijn gegaan, is onder de ploeglaag een gemengd pakket aangetroffen van A- E- en B-horizont. Deze horizonten zijn niet meer intact maar zijn nog niet gehomogeniseerd en/of opgenomen in het bovenliggende pakket. Het podzolprofiel is dus afgetopt maar de aanwezigheid van de BC-horizont blijft de archeologische verwachting gehandhaafd (middelhoog – laat-paleolithicum – mesolithicum, hoog – neolithicum – vroege middeleeuwen en middelhoog – late middeleeuwen – nieuwe tijd).

6.2 Beantwoording onderzoeksvragen

- Is er sprake van stratigrafische lagen die potentieel archeologische waarden kunnen bevatten?
Ja. In een groot deel van het plangebied is een (deels) intact podzolprofiel aangetroffen. Het gaat om B(C)- en/of E-horizont. De bovenliggende horizonten zijn door jarenlange bewerking van het land opgenomen in het bovenliggende pakket. Het opgebrachte (plaggen)dek heeft een conserverende werking op de eventueel aanwezige archeologische resten.
- In hoeverre zijn deze lagen intact en hoe reflecteert dit de kwaliteit van de mogelijk aanwezige archeologische resten?
In het plangebied is de podzolbodem deels intact. Er zijn resten van een B- en/of BC-horizont aangetroffen.
- Wat is de diepteligging van mogelijke archeologische resten en wat is de daadwerkelijke bedreiging van deze resten door de voorgenomen bodemingrepen?
Eventueel aanwezige archeologische resten worden verwacht vanaf het maaiveld of onder de A-horizont. Deze wordt vanaf 45 centimeter onder maaiveld aangetroffen. Ten tijde van dit onderzoek is de precieze einddiepte en locatie van de toekomstige ingrepen niet bekend. De graafwerkzaamheden bij de voorgenomen plantontwikkeling kunnen ter een negatieve impact hebben en kunnen resulteren in de aantasting van eventueel aanwezige archeologische resten.

7. AANBEVELINGEN

Op basis van het uitgevoerd verkennend veldonderzoek middels boringen kan worden gesteld dat de bodemopbouw in een groot deel van het plangebied bestaat uit (deels) intacte enkeerdgronden. Hierdoor is de kans groot dat archeologische resten in de ondergrond kunnen worden aangetroffen. De in het vooronderzoek opgestelde archeologische verwachting (middelhoog – laat-paleolithicum – mesolithicum, hoog – neolithicum – vroege middeleeuwen en middelhoog – late middeleeuwen – nieuwe tijd) blijft dan ook gehandhaafd.

De graafwerkzaamheden bij de voorgenomen planontwikkeling kunnen een negatieve impact hebben op het verwachte aanwezige archeologische niveau. Op basis van de bodemkundige gesteldheid kunnen onder de humushoudende bovengrond (0 - 55 centimeter beneden maaiveld) archeologische resten aanwezig zijn. Wanneer er graafwerkzaamheden gaan plaatsvinden, dan kunnen eventueel aanwezige archeologische resten verloren gaan. Op basis hiervan wordt voor het plangebied een vervolgonderzoek geadviseerd.

Dit vervolgonderzoek vindt bij voorkeur in de vorm van een proefsleuvenonderzoek plaats. Hiervoor dient voorafgaand een Programma van Eisen (PvE) ter toetsing te worden voorgelegd te worden aan de bevoegde overheid (gemeente Gilze en Rijen).

De resultaten van dit onderzoek zijn getoetst door de bevoegde overheid (gemeente Gilze en Rijen), dat op basis van het uitgebrachte advies een besluit zal nemen.³⁹ Wij willen de opdrachtgever erop wijzen dat dit selectieadvies nog niet betekent dat al bodemversturende activiteiten of daarop voorbereidende activiteiten kunnen worden ondernomen.

Het uitgevoerde onderzoek is verricht conform de gestelde eisen en gebruikelijke methoden. Het onderzoek is gericht op het inzichtelijk maken van de toestand van het aanwezige bodemarchief. Hiermee kan de beschadiging dan wel vernietiging als gevolg van de voorgenomen verstoring van een mogelijk aanwezig bodemarchief tot een minimum worden beperkt. Echter kan door de aard van het onderzoek, steekproefsgewijs, niet volledig worden uitgesloten dat er archeologische resten aan- of afwezig zullen zijn. Als gevolg hiervan is bij het aantreffen van archeologische resten het, conform de Erfgoedwet van 2016, artikel 5.10 (Archeologische toevalsvondst) en 5.11 (Waarneming), een meldingsplicht van toepassing.

³⁹ Regio West Brabant (P.P.J. (Paul) Kimenai, MA), 12-9-2022: Toetsing concept, versie 1, 7 december 2021.

LITERATUURLIJST

- Auwerda, F./ P. Grimm, 2008: *Verliesregister 1939-1945, Alle militaire vliegtuigverliezen in Nederland tijdens de Tweede Wereldoorlog*, Den Haag.
- Bakker, de, H., 1966: 'De subgroepen van het systeem van bodemclassificatie voor Nederland', in *Boor en spade: verspreide bijdragen tot de kennis van de bodem van Nederland*, Wageningen.
- Bakker, de, H./ J. Schelling, 1989: *Systeem van bodemclassificatie voor Nederland, de hogere niveaus*. Staring Centrum, Wageningen.
- Berendsen, H.J.A., 2010: *Fysisch-geografisch onderzoek*, Assen.
- Berendsen, H.J.A., 2011: *De vorming van het land. Inleiding in de geologie en Geomorfologie*, Assen.
- Berendsen, H.J.A., 2005: *Landschappelijk Nederland*, Assen.
- Berendsen, H.J.A./E. Stouthamer/K.M. Cohen/W.Z. Hoek, 2019: *Landschap in delen. De fysisch-geografische regio's*, Utrecht.
- Berkel, G. van/ K. Samplonius, 2006: *Nederlandse plaatsnamen. Herkomst en Historie*, Utrecht (Prisma).
- Berkvens, R., J. Bosman, K.A.H.W. Leenders en J. Schotten, 2010: *Gilze en Rijen, van onderaf bekeken. Toelichting op de archeologiekartaal, gemeente Gilze en Rijen*, Eindhoven (SRE Milieudienst (huidige Omgevingsdienst Zuidoost Brabant).
- Blankenstein, van, E., 2006: *Defensie- en oorlogsschade in kaart gebracht (1939 – 1945)*, Zeist.
- Brekelmans, A.J., 1992: 'Verkenningen in de middeleeuwen' (hoofdstuk 1), in: Brekelmans, A.J., A.L.G. Corstens, A.L. van Geertruij, A.J.M. Hoevenaars, A. Th.M. de Kock en J.C. de Vet, 1992: *Gilze duizend jaar. Bijdrage tot de geschiedenis van Gilze*, Gilze (Historische Werkgroep 1000 Jaar Gilze), p.12-57.
- Cate, ten, J. A. M./ A. F. van Holst/ H. Kleijer/ J. Stolp, 1995: *Handleiding bodemgeografisch onderzoek, richtlijnen en voorschriften. Deel A: Bodem*, Wageningen, DLO-Staring Centrum. Technisch Document 19A.
- Hiddink, H./ H. Renes, 2007: 'De oude akkercomplexen in de oostelijke helft van Noord-Brabant en het noorden en midden van Limburg', in: Van Doesburg e.a. (red.), 2007: *Essen in zicht: Essen en plaggendecken in Nederland: onderzoek en beleid*, Amersfoort (RCE).
- Hoevenaars, A.J.M., 'Gilze, centrum van lokaal bestuur' (hoofdstuk 6), in: Brekelmans, A.J., A.L.G. Corstens, A.L. van Geertruij, A.J.M. Hoevenaars, A. Th.M. de Kock en J.C. de Vet, 1992: *Gilze duizend jaar. Bijdrage tot de geschiedenis van Gilze*, Gilze (Historische Werkgroep 1000 Jaar Gilze), p.313-385.
- Kock, A.Th.M. de, 'Onderwijs vroeger' (hoofdstuk 5), in: Brekelmans, A.J., A.L.G. Corstens, A.L. van Geertruij, A.J.M. Hoevenaars, A. Th.M. de Kock en J.C. de Vet, 1992: *Gilze duizend jaar. Bijdrage tot de geschiedenis van Gilze*, Gilze (Historische Werkgroep 1000 Jaar Gilze), p.245-384.
- Mulder, de, E.J.F./ M.C. Geluk/ I. Ritsema/ W.E. Westerhoff/ T.E. Wong, 2003: *De ondergrond van Nederland*. Utrecht.

Rensink, E./ H.J.T. Smeets/ M. Kosian/ H. Feiken/ B.I. Smit, 2019: Archeologische Landschappenkaart van Nederland, versie 3.0, Amersfoort.

SIKB, 2006: *Leidraad inventariserend veldonderzoek, Deel: karterend booronderzoek*, Gouda.

Stiboka (Stichting voor Bodemkartering), 1985: *Toelichting bij de kaartbladen 50 Oost Tilburg en 51 West Eindhoven*, Wageningen.

Stouthamer, E./ K.M. Cohen/ W.Z. Hoek, 2020: *De vorming van het land. Geologie en Geomorfologie*, Utrecht.

Tebbens, L.A., 2016: Ontstaansgeschiedenis van het landschap, het gebruik en de locatiekeuze. In: Ball, E.A.G. & R.M. van Heeringen (red.), 2016. Westelijk Noord-Brabant in het Malta-tijdperk. Synthetiserend onderzoek naar de bewoningsgeschiedenis van het westelijk deel van het Brabants zandgebied. Nederlandse Archeologische Rapporten 51.

TNO, 2010: *Geologische overzichtskaart van Nederland*, Den Haag (www.dinoloket.nl).

Vet, J.C. de, 1992: 'Gilze, van landbouwdomein tot industriedorp' (hoofdstuk 4), in: Brekelmans, A.J., A.L.G. Corstens, A.L. van Geertruij, A.J.M. Hoevenaars, A. Th.M. de Kock en J.C. de Vet, 1992: *Gilze duizend jaar. Bijdrage tot de geschiedenis van Gilze, Gilze* (Historische Werkgroep 1000 Jaar Gilze), p.178-243.

Vos, P. & M. van der Meulen/H. Weerts/J. Bazelmans, 2018: *Atlas van Nederland in het Holoceen Landschap en bewoning vanaf de laatste ijstijd tot nu*, Amsterdam (Prometheus).

Zonneveld, J.I.S., 1981: *Vormen in het landschap, hoofdlijnen van de geomorfologie*, Utrecht.

Digitale bronnen:

www.archis.cultureelerfgoed.nl	RCE, Archis3, zoeken & vinden)
www.bagviewer.kadaster.nl	Basisregistratie Adressen en Gebouwen (BAG)
www.beeldbank.cultureelerfgoed.nl	Kadastraal minuutplan
www.cultureelerfgoed.nl	Bronnen en kaarten
www.pdok.nl	Basisregistratie Grootchalige Topografie (2019), kadaster.
www.ruimtelijkeplannen.nl	Bestemmingsplan
www.topotijdreis.nl	Bonnebladen en Topografische kaarten van Nederland
www.provincieantwerpen.be	Turfdatabank

Archeologische kaarten en databestanden:

Actueel Hoogtebestand van Nederland (2008-2019). AHN2 en AHN3 (Geraadpleegd via www.arcgis.com, bijlage in QGIS vervaardigd op basis van digitale data).

Alterra 2009: *Bodemkaart van Nederland, schaal 1:50.000, blad 50 Oost*, Wageningen UR (Geraadpleegd via <https://zoeken.cultureelerfgoed.nl>, bijlage in QGIS vervaardigd op basis van digitale data Alterra).

Alterra 2019: *Geomorfologische kaart van Nederland, schaal 1:50.000*, Wageningen UR (Geraadpleegd via <https://zoeken.cultureelerfgoed.nl>, bijlage in QGIS vervaardigd op basis van digitale data Alterra).

Archeologische Monumenten Kaart (AMK), Rijksdienst voor Cultureel erfgoed (RCE), Amersfoort, 2007 (Geraadpleegd via <https://zoeken.cultureelerfgoed.nl>).

Archeologisch Informatie Systeem II (Archis3), Rijksdienst voor Cultureel erfgoed (RCE), Amersfoort, 2015 (Geraadpleegd via <https://zoeken.cultureelerfgoed.nl>).

Maas, G. J./ W.M. van der Meij/ S. P. J. v. Delft/ A. H. Heidema, 2019. *Toelichting bij de legenda Geomorfologische kaart van Nederland, schaal 1: 1:50 000 (2019)*. Wageningen, Wageningen Environmental Research (geraadpleegd via <https://legendageomorfologie.wur.nl/>).

SRE Milieudienst (huidige Omgevingsdienst Zuidoost Brabant), 2010: *bijlage 3 Archeologische Basiskaart Archeologie (ARCHIS), cultuurhistorie en fysisch landschap gemeente Gilze en Rijen*, Eindhoven.

SRE Milieudienst (huidige Omgevingsdienst Zuidoost Brabant), 2010: *bijlage 4 Archeologische verwachtingen en waardenkaart gemeente Gilze en Rijen*, Eindhoven.

Bijlage 1

Topografische ligging onderzoeksgebied

122500

123200

123900

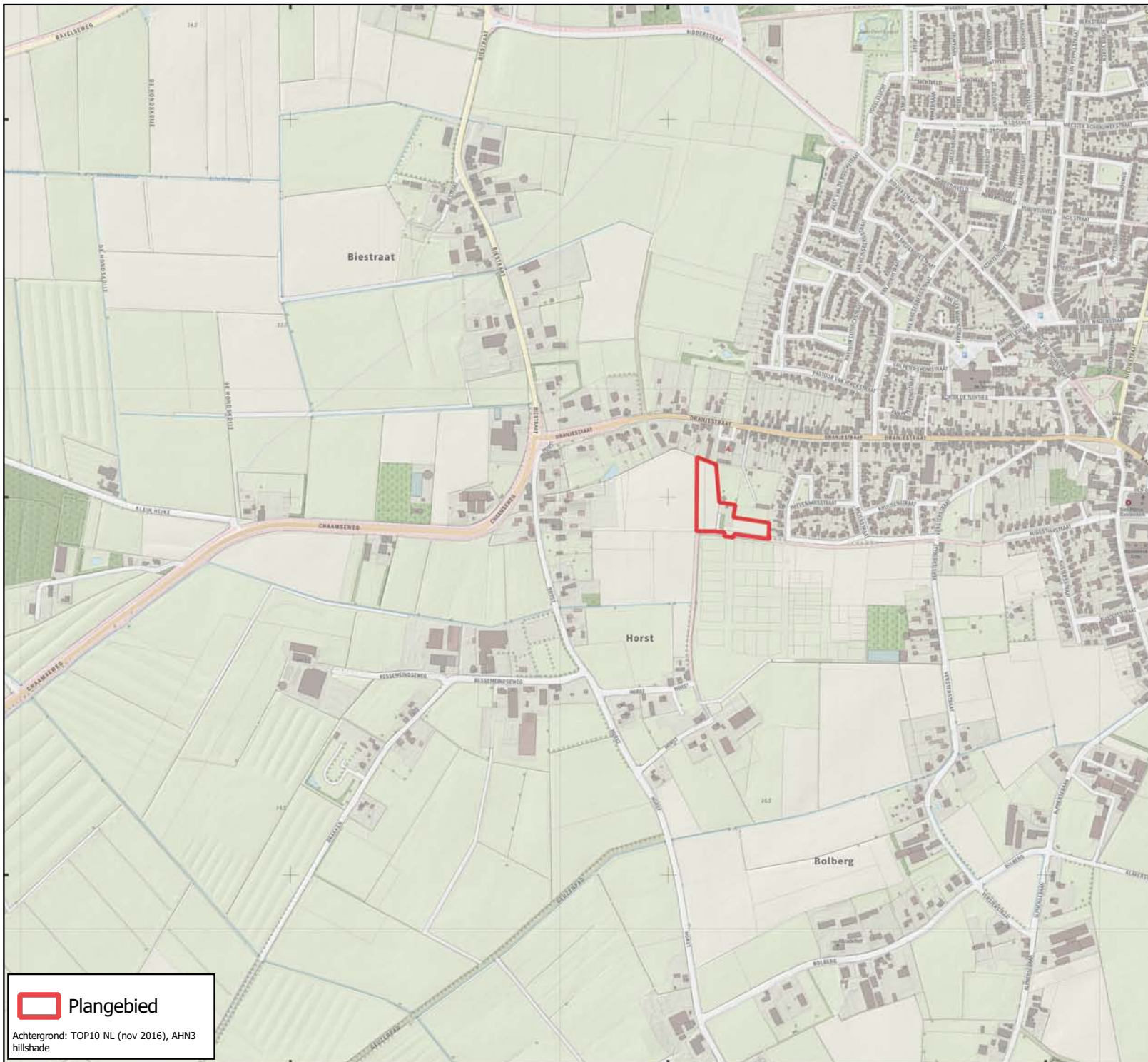
124600

395500

394800

394100

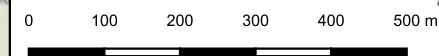
394100

Bijlage 1: Topografische ligging onderzoeksgebied

AM21500 Gilze -
Oranjestraat 113

Schaal 1:10.000

 Plangebied

Achtergrond: TOP10 NL (nov 2016), AHN3
hillshade

aeres milieuvan

v1.0_3-11-2021_Ukr

122500

123200

123900

124600

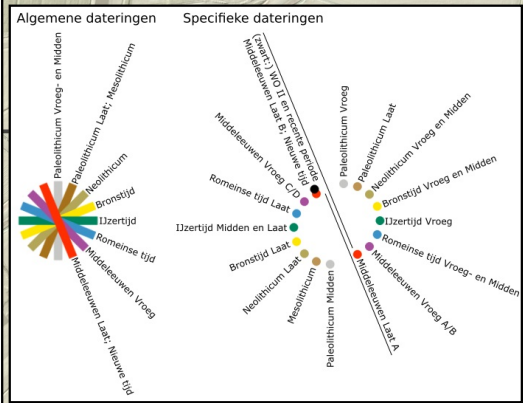
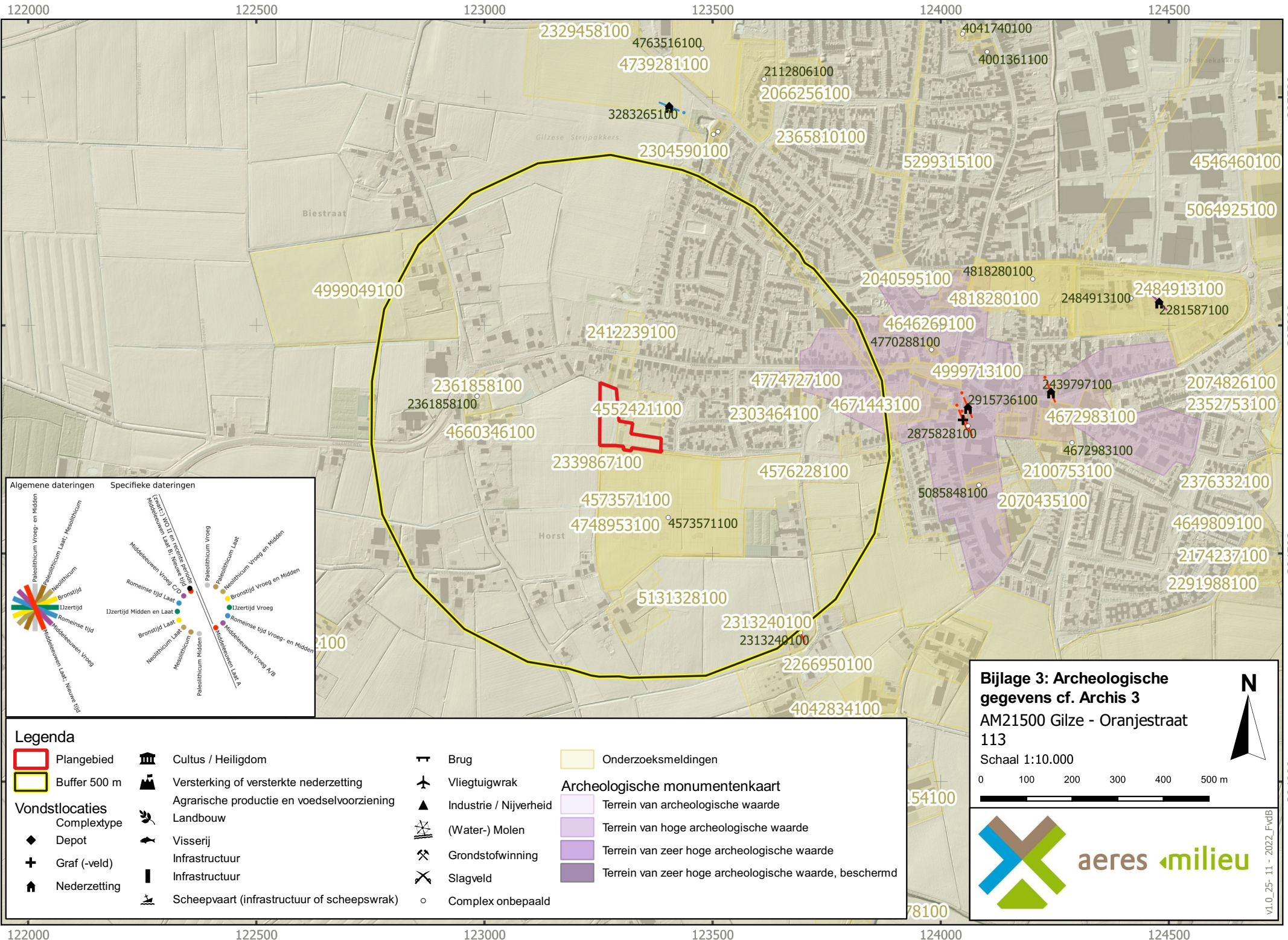
Bijlage 2

Boorpuntenkaart

Bijlage 3

Archeologische gegevens conform Archis 3

Legenda

Plangebied	Cultus / Heiligdom	Brug	Onderzoeksmeldingen
Buffer 500 m	Versterking of versterkte nederzetting	Vliegtuigwrak	Terrein van archeologische waarde
Vondstlocaties	Agrarische productie en voedselvoorziening	Industrie / Nijverheid	Terrein van hoge archeologische waarde
Complextype	Landbouw	(Water-) Molen	Terrein van zeer hoge archeologische waarde
Depot	Visserij	Grondstofwinning	Terrein van zeer hoge archeologische waarde, beschermd
Graf (-veld)	Infrastructuur	Slagveld	
Nederzetting	Scheepvaart (infrastructuur of scheepswrak)	Complex onbepaald	

Bijlage 3: Archeologische gegevens cf. Archis 3
AM21500 Gilze - Oranjestraat 113

Schaal 1:10.000

0 100 200 300 400 500 m

aeres milieu

v1.0_25-11-2022_FvdB

Bijlage 4

Archeologische Beleidskaart gemeente Gilze en Rijen

122500

123200

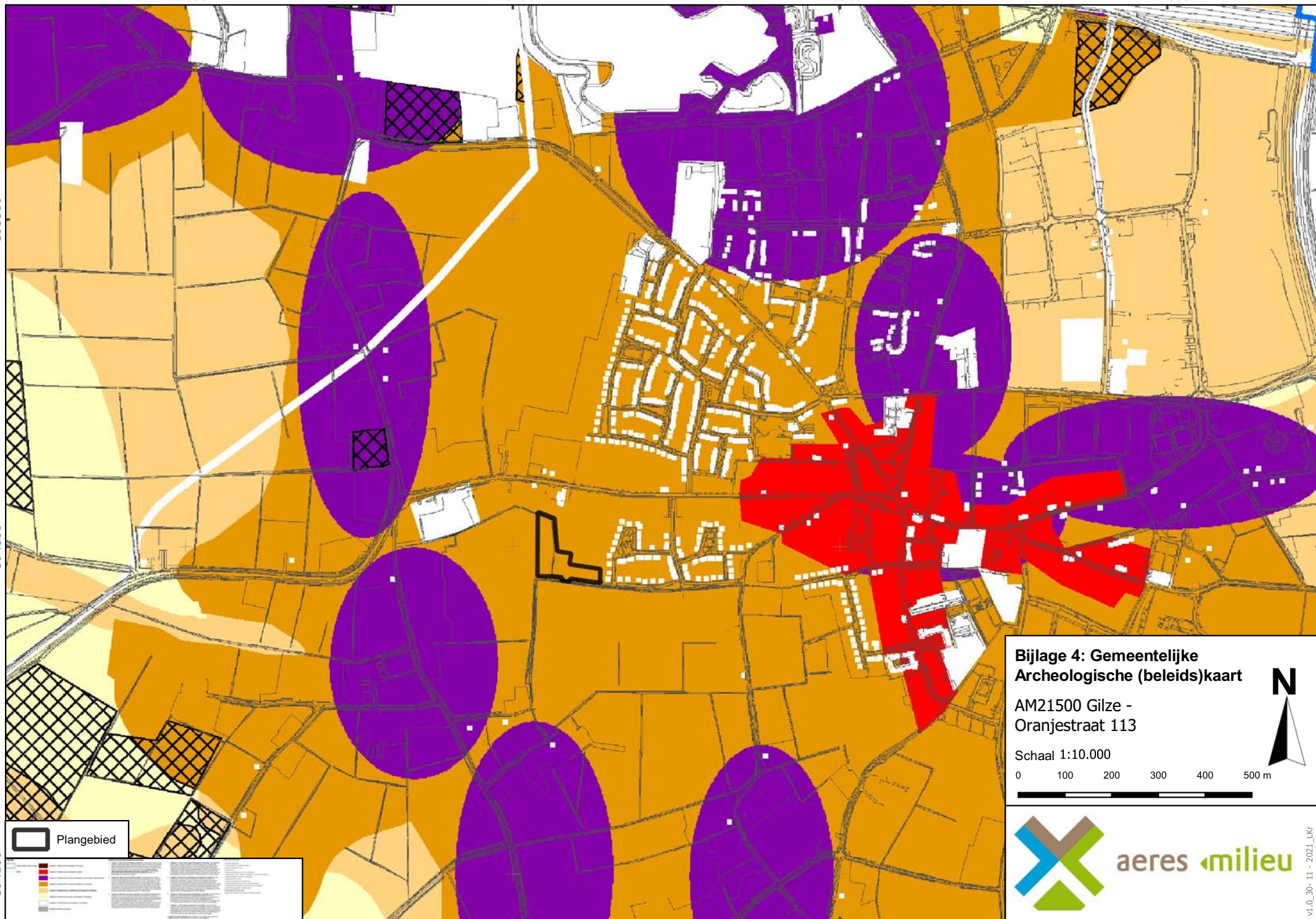
123900

124600

395500

394800

394100

122500

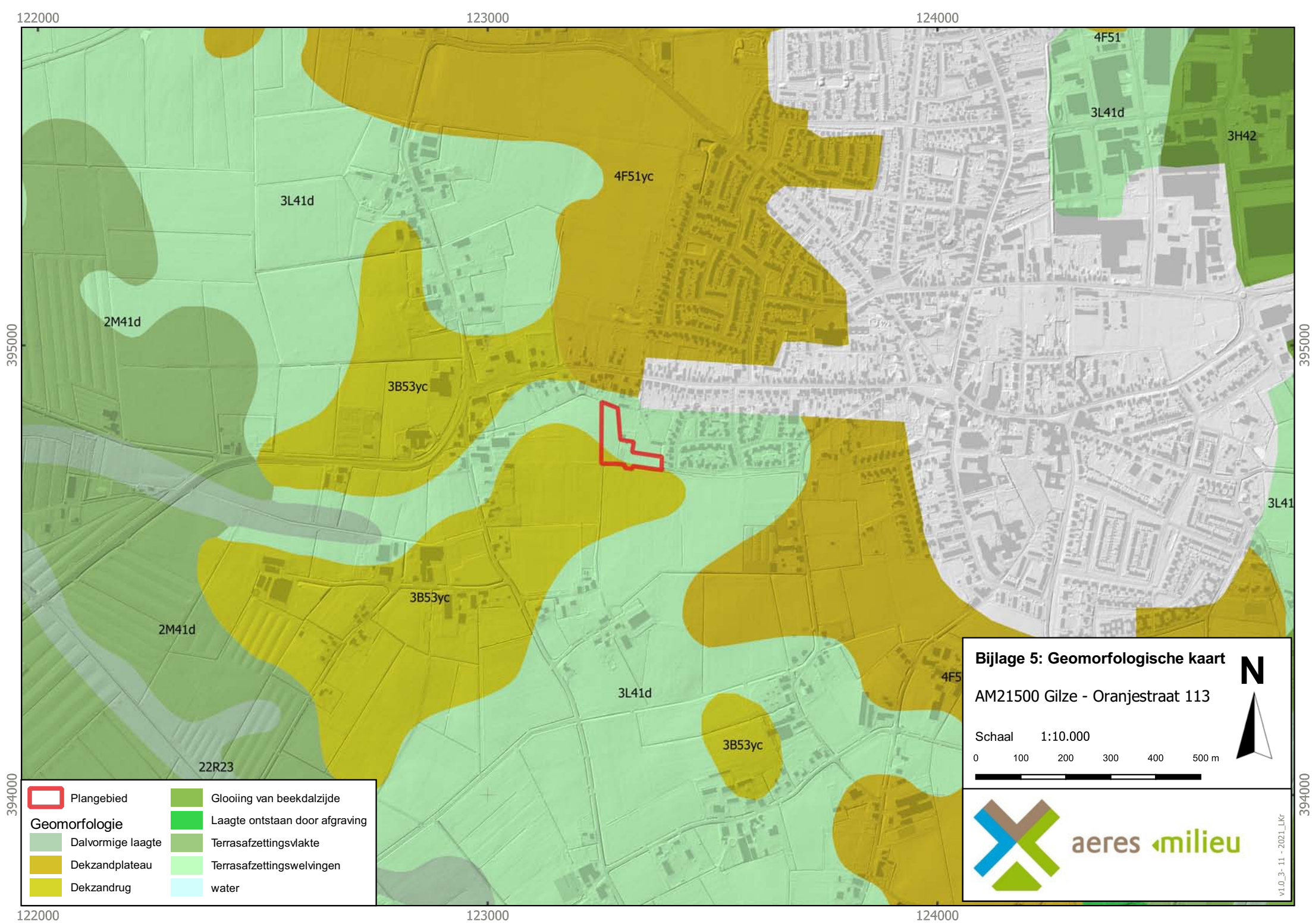
123200

123900

124600

Bijlage 5

Overzicht geomorfologische kaart

Bijlage 6

Overzicht bodemkaart

122400

123200

124000

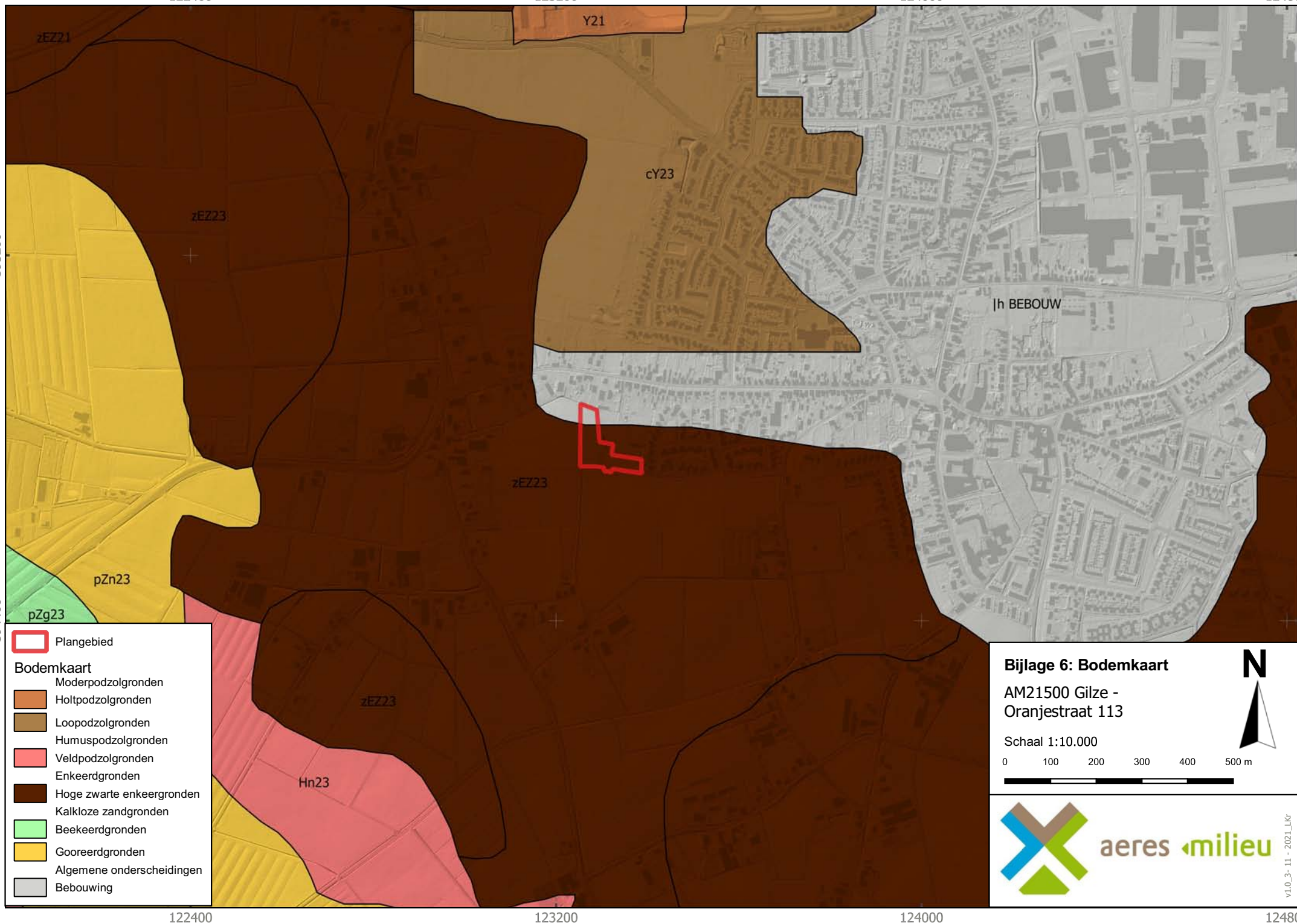
124800

395200

395200

394400

394400

122400

123200

124000

124800

Bijlage 7

Reliëfkaart

123000

123500

124000

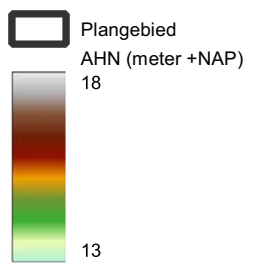
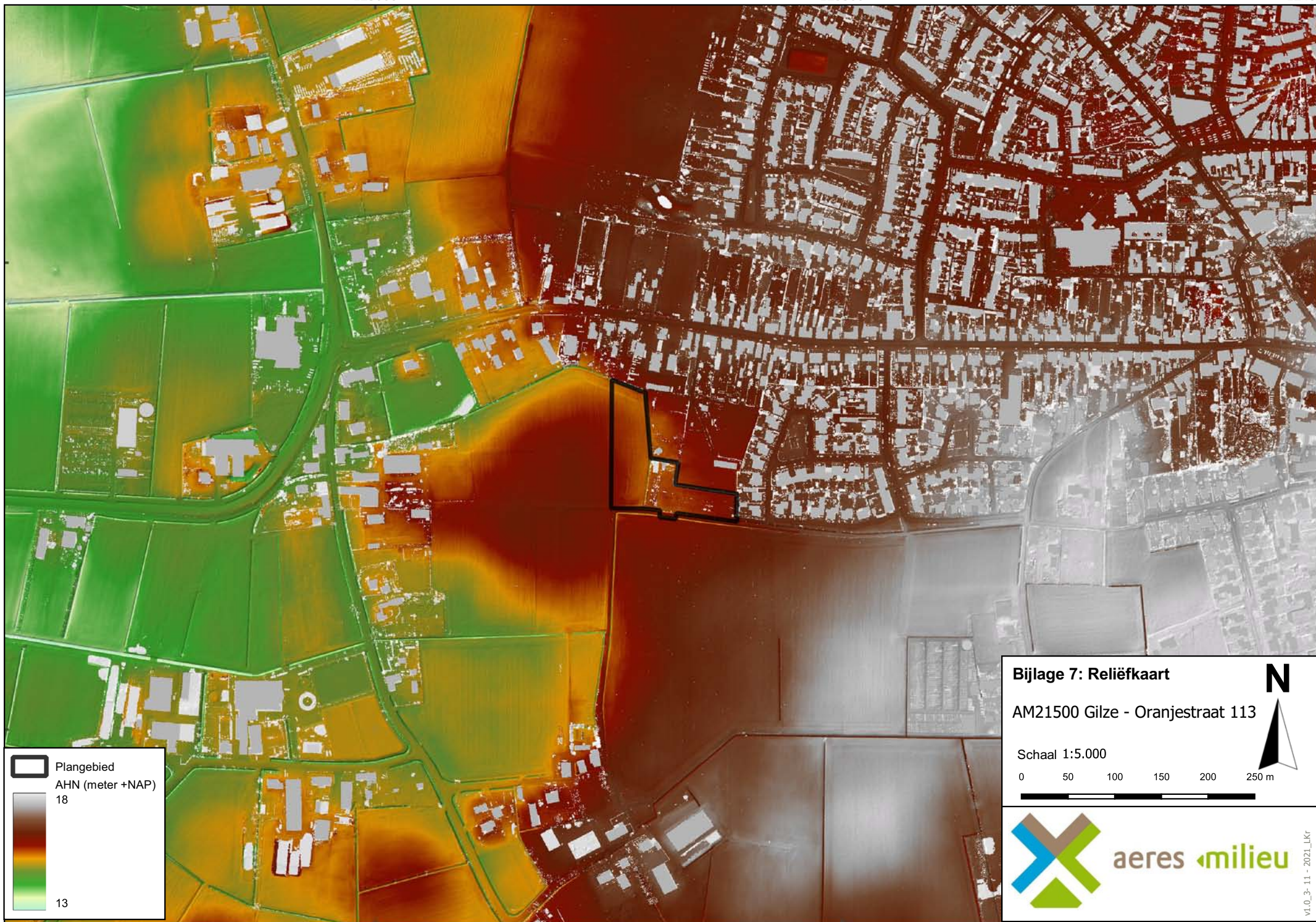
395000

394500

124000

123500

123000

Bijlage 7: Reliëfkaart

AM21500 Gilze - Oranjestraat 113

Schaal 1:5.000

0 50 100 150 200 250 m

aeres milieu

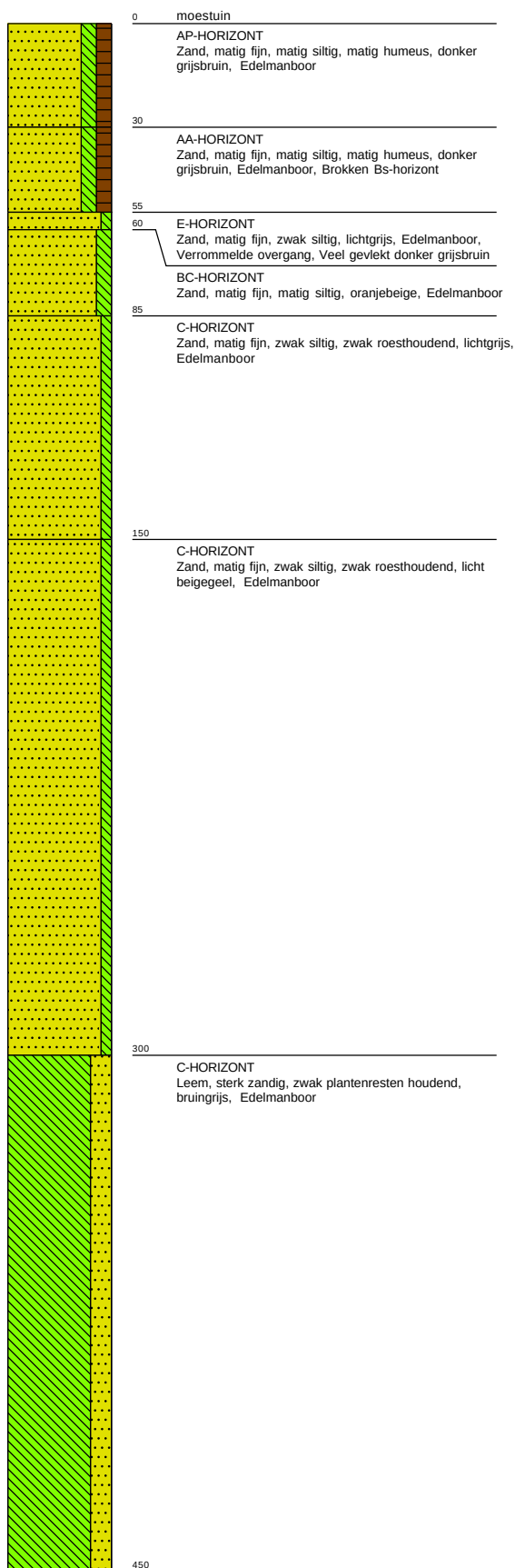
v1.0_3-11-2021_Lkr

Bijlage 8

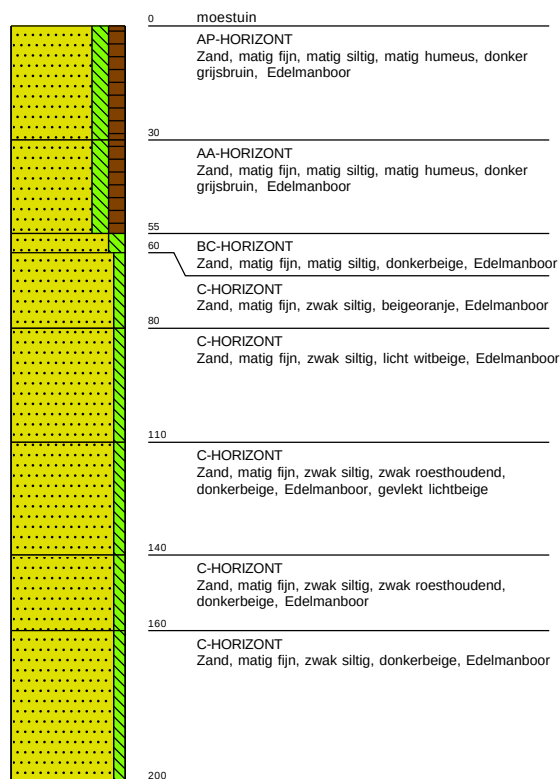
Boorkernbeschrijvingen

Boring: 01

15,59 meter +NAP

Boring: 02

15,85 meter +NAP

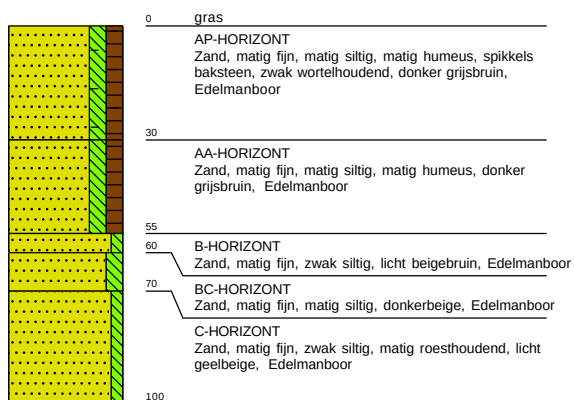

Projectcode: AM21500-ARCH

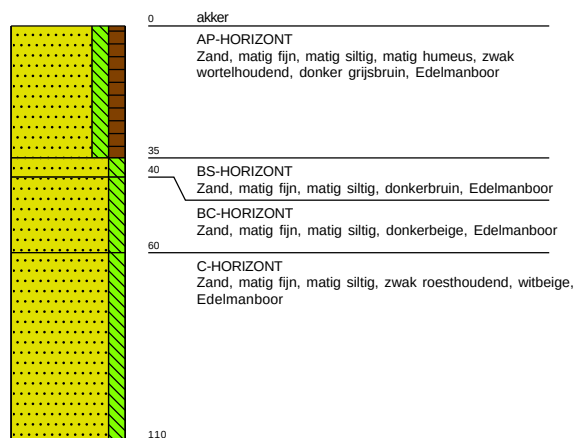
Projectnaam: Oranjestraat 113 te Gilze

Boring: 03

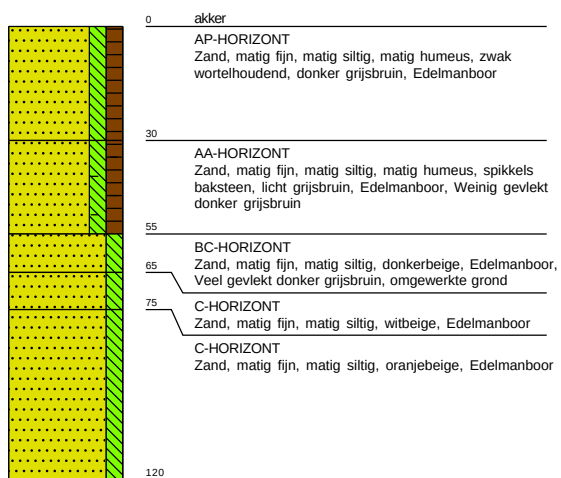
15,46 meter +NAP

Boring: 04

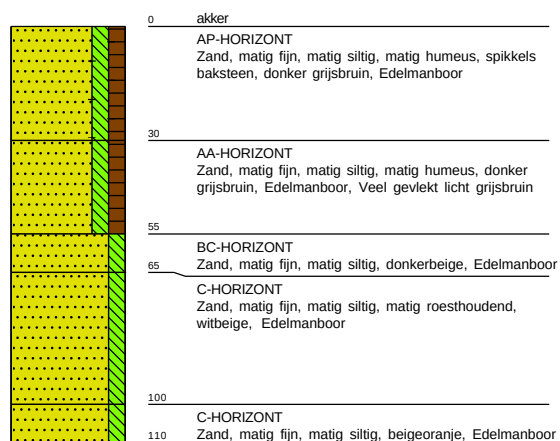
15,6 meter +NAP

Boring: 05

15,73 meter +NAP

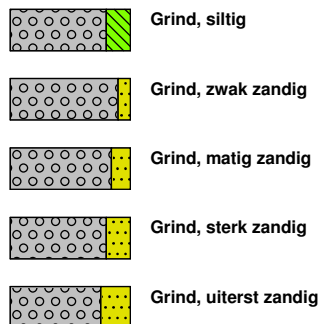
Boring: 06

15,42 meter +NAP

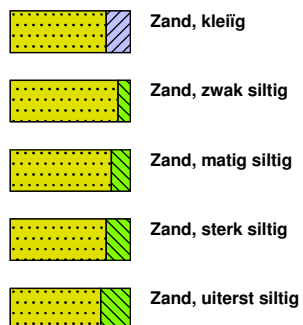

Legenda (conform NEN 5104)

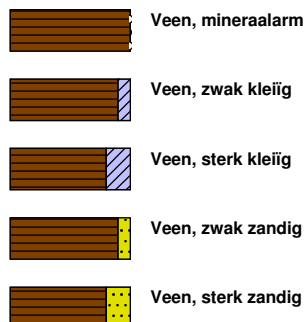
grind

zand

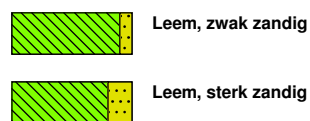
veen

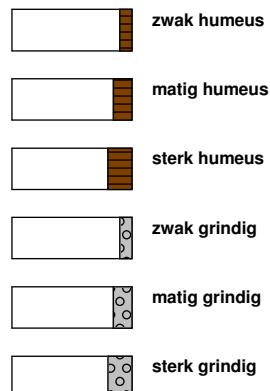
klei

leem

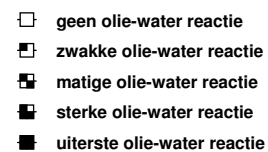
overige toevoegingen

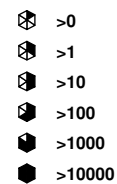
geur

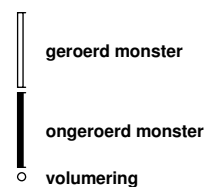
olie

p.i.d.-waarde

monsters

overig

